

Εξώφ.: Θέντα Μιμιλάκη

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ
www.patakis.gr

Σχολική
Βιβλιοθήκη
www.scholikipvliothiki.gr

Με αφορμή
ένα βιβλίο...

Ο τελευταίος Έλληνας της Σμύρνης

Εκπαιδευτικό πρόγραμμα

Σχολική
Βιβλιοθήκη
www.sxolikivivliothiki.gr

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ
www.patakis.gr

Ο τελευταίος Έλληνας της Σμύρνης

Εκπαιδευτικό υλικό για δραστηριότητες στη σχολική τάξη.

Σχεδιασμός: Φαίη Τσίτου, μουσειοπαιδαγωγός

Αγαπητοί εκπαιδευτικοί,

Το υλικό περιλαμβάνει ασκήσεις και διαθεματικές δραστηριότητες με αφορμή το βιβλίο της Ελένης Δικαίου **Ο τελευταίος Έλληνας της Σμύρνης** (Εκδόσεις Πατάκη) και απευθύνεται σε μαθητές της Ε΄, ΣΤ΄ Δημοτικού και Α΄, Β΄, Γ΄ Γυμνασίου. Για κάθε ενότητα, σημειώνεται η τάξη, ενώ για τις περισσότερες ενότητες σημειώνεται ο χρόνος διεξαγωγής τους. Η ηλικία των μαθητών και η διάρκεια των δραστηριοτήτων είναι ενδεικτικές και μπορούν να διαφοροποιηθούν ανάλογα με τη δυναμική, το ενδιαφέρον της τάξης και την εμπειρία του εκπαιδευτικού.

Το υλικό αποτελεί επίσης μια καλή αφορμή για συνεργασίες μεταξύ δασκάλων, φιλόλογων, θεατρολόγων, εικαστικών, τεχνικών πληροφορικής, μουσικών κτλ. Συνοδεύεται ωστόσο με οδηγίες ή προτάσεις για να μπορεί να αξιοποιηθεί και μόνο από έναν εκπαιδευτικό μαζί με την τάξη του. Συγκεκριμένα για τις δραστηριότητες στο κεφάλαιο IV (Το δράμα στην εκπαίδευση), θα θέλαμε να διευκρινίσουμε ότι δεν προϋποθέτουν προηγούμενη σχετική εμπειρία. Αρκεί ο εκπαιδευτικός να γνωρίζει καλά τη δυναμική της τάξης και τις ιδιαιτερότητές της, έτσι ώστε να μπορέσει να δημιουργήσει το κατάλληλο ασφαλές εκπαιδευτικό περιβάλλον.

Λόγω της σύνθετης φύσης του (ιστορικό μυθιστόρημα), το βιβλίο φέρει ένα ξεχωριστό παιδαγωγικό φορτίο. Γι' αυτό τον λόγο κρίναμε σκόπιμο να το αξιοποιήσουμε ως ερέθισμα, κυρίως για δραστηριότητες εμβάθυνσης των χαρακτήρων και του ιστορικού του πλαισίου, αποφεύγοντας να ζητάμε από τους μαθητές να επέμβουν δραστικά στην πλοκή και στη δομή της ιστορίας. Τέλος, προσπαθήσαμε να μην παρεκκλίνουμε από τους αρχικούς μας στόχους: να καλλιεργήσουμε την κριτική σκέψη και τη συνεργασία μεταξύ των μαθητών, να ενισχύσουμε την ελεύθερη έκφραση και τη δημιουργική τους φαντασία.

Καλή επιτυχία!

Ο τελευταίος Έλληνας της Σμύρνης

Εκπαιδευτικό υλικό για δραστηριότητες στη σχολική τάξη
Δραστηριότητες για τις τάξεις: Ε ΣΤ Δημοτικού & Α Β Γ Γυμνασίου

Περιεχόμενα

- I. ΛΙΓΑ ΛΟΓΙΑ ΓΙΑ ΤΗ sxolikivivliothiki.gr (σελ. 3)
- II. Η ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ (σελ. 4)
- III. ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ (σελ. 8)
- IV. ΤΟ ΔΡΑΜΑ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ (σελ. 14)
- V. ΔΙΑΔΡΑΣΤΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ / ΙΣΤΟΡΙΑ (σελ. 33)
- VI. ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ & ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ (σελ. 39)

I. Λίγα λόγια για τη scolikivivliothiki.gr

Στις Εκδόσεις Πατάκη, με ιστορία σαράντα πέντε χρόνων στο ελληνικό ποιοτικό βιβλίο, με πάνω από εκατόν πενήντα βραβευμένα βιβλία και δεκάδες διακρίσεις, μπορούμε να νιώθουμε υπερήφανοι για την εμπιστοσύνη εκπαιδευτικών και γονέων και όσων αναζητούν με πάθος τα καλύτερα παιδικά βιβλία.

Είχαμε από την αρχή την τύχη να μας εμπιστευτούν τα βιβλία τους οι πιο σημαντικοί Έλληνες και ξένοι δημιουργοί και στην πορεία να συναντήσουμε νέους ανθρώπους με τους οποίους ανοίξαμε νέες σελίδες στην ιστορία της παιδικής λογοτεχνίας.

Πιστεύουμε στη μαγεία της ανάγνωσης, πιστεύουμε ότι διαβάζοντας ο κόσμος μας διευρύνεται και γι' αυτό εργαζόμαστε για να δώσουμε την ευκαιρία στα παιδιά να ανακαλύψουν νέους κόσμους και να αλλάξουν το μέλλον τους.

Πιστεύουμε ότι στο σχολείο τα παιδιά πρέπει να έχουν την ευκαιρία να βρουν το «δικό τους» βιβλίο και ότι οι εκπαιδευτικοί είναι οι πιο κατάλληλοι «οδηγοί» τους στον μαγικό κόσμο της ανάγνωσης. Για τον λόγο αυτό δημιουργήσαμε τη Σχολική Βιβλιοθήκη, ώστε οι εκπαιδευτικοί να έχουν έναν πολύτιμο βοηθό στην επιλογή των λογοτεχνικών βιβλίων, στις δράσεις φιλιαναγνωσίας, αλλά και στην οργάνωση της δικής τους βιβλιοθήκης, στο σχολείο ή στην τάξη. Εδώ οι εκπαιδευτικοί αλλά και οι γονείς θα βρίσκουν, πρώτοι απ' όλους, τις πιο πρόσφατες εκδόσεις, προτάσεις ανάγνωσης, καλές πρακτικές, εκδηλώσεις, διαγωνισμούς και εκπαιδευτικά προγράμματα που μπορούν να υλοποιήσουν στην τάξη, όπως είναι και αυτό που κρατάτε στα χέρια σας.

Μπείτε λοιπόν στη Σχολική Βιβλιοθήκη, για να βρείτε επιλεγμένα βιβλία γνώσεων, βιβλία για εκπαιδευτικούς και πολλά καλά λογοτεχνικά βιβλία, ταξινομημένα κατά ηλικία, τάξη και θέμα.

Γι' αυτό μην αργείτε:

Μπείτε σ' έναν κόσμο μαγικό.

Μπείτε στη Σχολική Βιβλιοθήκη!

II. Ταυτότητα του βιβλίου

Τάξεις: Ε΄, ΣΤ΄ Δημοτικού, Α΄, Β΄, Γ΄ Γυμνασίου

Γνωστικά αντικείμενα: Ιστορία, νεοελληνική γλώσσα & λογοτεχνία, θεατρική αγωγή, θρησκευτικά, γεωγραφία, ερευνητική εργασία (project), διαπολιτισμική εκπαίδευση, κοινωνική και πολιτική αγωγή, πληροφορική, εικαστικά.

Επιμέρους θεματικές/έννοιες: Ιστορική μνήμη, ο μικρασιατικός πόλεμος, η καταστροφή της Σμύρνης, η προσωπικότητα του μητροπολίτη Χρυσοστόμου Σμύρνης, ιεροσύνη, θρησκευτική ζωή, η Θεολογική Σχολή της Χάλκης, η Ευαγγελική Σχολή της Σμύρνης, η Ελληνική παροικία της Σμύρνης, ο Μακεδονικός Αγώνας, ο 1ος Παγκόσμιος πόλεμος, πατρίδα, πατριωτισμός, ουδετερότητα, προπαγάνδα, φανατισμός, οικογένεια, παιδεία & ελευθερία, διωγμός, απώλεια, προσφυγιά, ανταλλαγή πληθυσμών, προδοσία, ελπίδα, εμπύχωση, ανεξικακία, δημοκρατία, δικαιοσύνη, ειρήνη, ανεξιθρησκία, ανεκτικότητα, αλληλεγγύη, σύμμαχος, εθελοντής, ιστορικές πηγές, ιστορική/προσωπική μαρτυρία.

Αναφορές σε τόπους: Μικρά Ασία, Σμύρνη, Προποντίδα, Δράμα, Τριγλεία, Αϊδίνι, Μπουρνόβα, Νυμφαίο, Προύσα, Κωνσταντινούπολη, Χάλκη, Γαλατάς, Έφεσος, Αϊβαλί, Κορυτσά, Αδριανούπολη, Καλλίπολη, Ελλήσποντος, Τραπεζούντα, Κορδελιό, Περαιά, Φιλαδέλφεια, Πόντος, Ιωνία, Φώκαια, Άγκυρα, Κιουταχέα, Απάλεια, Σαγγάριος, Ικόνιο, Οδεμήσιο, Ναζλί.

II. Ταυτότητα του βιβλίου

Περίληψη:

Σμύρνη σήμερα. Ένα συνέδριο μεταφραστών τελειώνει τις μέρες του Πάσχα. Στον κήπο της Αγίας Φωτεινής, της μικρής εκκλησίας την οποία έχει παραχωρήσει το ολλανδικό προξενείο για τις θρησκευτικές ανάγκες της ολιγάριθμης ορθόδοξης κοινότητας, δυο άνθρωποι συναντιούνται τυχαία το βράδυ της Μεγάλης Παρασκευής, λίγο πριν βγει ο Επιτάφιος. Ένας νεαρός μεταφραστής κι ένας γέρος μαθητής της παλιάς Ευαγγελικής Σχολής Σμύρνης.

Ο ένας αγωνιά για το χρέος που δεν κατάφερε να ξεπληρώσει, ο άλλος αναλαμβάνει να το ξεπληρώσει αυτός. Μια μαθητική εργασία. Ένα κουρελιασμένο πουκάμισο: «Όχι... Έχει πάνω του το αίμα του δεσπότη!». Η αλήθεια που δεν πρέπει να χαθεί.

«Πώς μπορεί να γίνει η αλήθεια λέξεις;» αναρωτιέται ο νεαρός μεταφραστής. Εκείνος τις λέξεις έχει συνηθίσει να τις μεταφράζει, πώς θα μπορούσε να «μεταφράσει» γεγονότα και συναισθήματα, να τα κάνει λέξεις και να φτιάξει ένα βιβλίο με την αλήθεια τους; Όμως έχει αποδεχτεί την κληρονομιά, το χρέος είναι πια δικό του.

Ο νεαρός μεταφραστής θα έχει ως το τέλος αμφιβολίες για το αν κατάφερε τελικά να πει στο βιβλίο του το ίδιο καλά με τους σπουδαίους συγγραφείς τους οποίους έχει μεταφράσει όλα εκείνα που «δε φτάνουν τα λόγια για να τα πουν, ούτε γράφονται, είναι λίγα τα γράμματα, δε φτάνουν». Για ένα μονάχα θα είναι σίγουρος. Πως την αλήθεια την έχει πει ολόκληρη!

Σχετικά βιβλία:

[Τα κοριτσάκια με τα ναυτικά](#), Ελένη Δικαίου, Εκδόσεις Πατάκη

[Στου Χατζηφράγκου](#), Κοσμάς Πολίτης, Βιβλιοπωλείον της Εστίας

[Ιστορία ενός αιχμαλώτου](#), Στρατής Δούκας, εκδόσεις Κέδρος

[Ματωμένα χώματα](#), Διδώ Σωτηρίου, εκδόσεις Κέδρος

[Αιολική γη](#), Ηλίας Βενέζης, Βιβλιοπωλείον της Εστίας

[Το νούμερο 31328](#), Ηλίας Βενέζης, Βιβλιοπωλείον της Εστίας

[Γαλήνη](#), Ηλίας Βενέζης, Βιβλιοπωλείον της Εστίας

[Η σπηλιά της γοργόνας](#), Λίσα Ψαραύτη Εκδόσεις Πατάκη

II. Ταυτότητα του βιβλίου

Σχετικά μουσεία:

[Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού](#)

[Μουσείο Μικρασιατικού Ελληνισμού Φιλιά Χαϊδεμένου](#)

[Ψηφιακό Μουσείο Νέας Σμύρνης](#)

[Μουσείο Μικρασιατικής Εκστρατείας \(Εστία Νέας Σμύρνης\)](#)

[Εβραϊκό Μουσείο Ελλάδος](#)

[Μουσείο Ισλαμικής Τέχνης](#)

[Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο](#)

[Πολεμικό Μουσείο Αθηνών](#)

Σχετικό οπτικοακουστικό υλικό στο διαδίκτυο:

[«Βίοι παράλληλοι, το τέλος της Μεγάλης Ιδέας, Αριστείδης Στεργιάδης- Χρυσόστομος Σμύρνης».](#)

Σκηνοθεσία-σενάριο: Αλέξανδρος Κακαβάς, ET1, 2018.

[«Σμύρνη: Η καταστροφή μιας κοσμοπολίτικης πόλης 1900-1922».](#)

Ιστορικό ντοκιμαντέρ, σε σκηνοθεσία Μαρίας Ηλιού, 2012.

[«Η ιστορία των ελληνοτουρκικών σχέσεων-μέρος Α': Από τη Συνθήκη της Λωζάνης στην τουρκική εισβολή στην Κύπρο \(1923-1974\)».](#)

από την τηλεοπτική εκπομπή Ιστορικοί περιπάτοι, παρουσίαση-αρχισυνταξία: Πιέρρος Τζανετάκος, σκηνοθεσία: Έλενα Λαλοπούλου, ET1, 2020.

[«Από τη Μικρασία χαίρε».](#)

σκηνοθεσία/έρευνα Σοφίας Ν. Σφυρόερα, EPT2, 1997.

[«Κωνσταντίνος Δεσποτόπουλος. Κλέη και πάθη του μικρασιατικού ελληνισμού».](#)

σε σκηνοθεσία Γιώργου Πετρίτση, EPT, 1993.

[«Ελευθέριος Βενιζέλος».](#)

σε σκηνοθεσία Παντελή Βούλγαρη, 1980.

[«Δύο φορές ξένος».](#)

ντοκιμαντέρ σε σκηνοθεσία Ανδρέα Αποστολίδη, Γιούρι Αβέρωφ, EPT, 2011.

[«Ο μεγάλος ξεριζωμός».](#)

αφιέρωμα του National Geographic στη μικρασιατική καταστροφή, 2007.

[«Μικρασιατική καταστροφή».](#)

αφιέρωμα της εκπομπής «Η μηχανή του χρόνου», 2007, Alpha (α΄ & β΄ μέρος).

Τι θα χρειαστούμε:

- έναν άδειο χώρο (το γυμναστήριο, η αυλή, η σχολική τάξη αφού τοποθετήσουμε τα θρανία στην άκρη)
- κρουστό/πνευστό όργανο (μπορεί να είναι και αυτοσχέδιο)
- αντικείμενα που να μπορούν να παράγουν φυσικούς ήχους, (π.χ. πρόχειρα χαρτιά, εφημερίδες, φύλλα δέντρων, φύλλα ζελατίνας, ύφασμα, ξύλινα αντικείμενα κτλ.)
- κινητό / τάμπλετ / υπολογιστή (για αναζήτηση και αναπαραγωγή ηχογραφημένων ήχων και για λήψη φωτογραφιών κατά τη διάρκεια των δραστηριοτήτων)
- σύνδεση με το διαδίκτυο και συσκευή (λάπτοπ, κινητό κτλ.) για προβολή οπτικοακουστικού υλικού από το διαδίκτυο και για τον σχεδιασμό του διαδραστικού χάρτη/χρονογραμμής, εναλλακτικά ο χάρτης και η χρονογραμμή μπορούν να αποδοθούν με χρωματιστές κλωστές χαρτί του μέτρου
- μολύβια, ξυλομπογιές ή κηρομπογιές ή μαρκαδόρους
- μπλου-τακ, κολλητική ταινία (σελοτέηπ) & κόλλα
- ένα τετράδιο
- χάρτη της Μικρασίας/Τουρκίας (Θα τον βρείτε παρακάτω)
- για το θέατρο σκιών θα χρειαστούμε: χαρτί του μέτρου ή ένα κομμάτι λευκό πανί, σκούρα λεπτά χαρτόνια, ψαλίδι, καλαμάκια για σουβλάκι, χαρτοταινία, έναν φακό, φύλλο ζελατίνης (κόκκινου χρώματος) και δύο κοντάρια σκούπας ή πηχάκια για να στερεώσουμε τη σκηνή

III. Ασκήσεις λογοτεχνίας

Πριν την ανάγνωση (όλες οι τάξεις)

- Προβολή οπτικοακουστικού υλικού (βλ. ταυτότητα του βιβλίου)
- Επίσκεψη σε μουσείο (βλ. ταυτότητα του βιβλίου)
- Ιστορίες από την οικογένεια
Ένας μαθητής με οικογενειακές ρίζες από τη Μικρά Ασία, μοιράζεται με την τάξη ιστορίες που έχει ακούσει, ένα τραγούδι, ένα παραμύθι / παρουσιάζει κάποιο οικογενειακό κειμήλιο.
- Ανάγνωση αποσπασμάτων από άλλα βιβλία (βλ. ταυτότητα του βιβλίου)
- Διαβάζουμε στην τάξη:
 - α. σύντομη περίληψη του βιβλίου: <http://www.sxolikivivliothiki.gr/book/o-teleytaios-ellinas-tis-smyrnis>
 - β. ένα απόσπασμα: <https://www.patakis.gr/images/files/1169880.pdf>

III. Ασκήσεις λογοτεχνίας

Κατά την ανάγνωση (όλες οι τάξεις, εκτός αν σημειώνεται διαφορετικά)

Ενδεικτικός χρόνος: 1 διδακτική ώρα

Απαντήστε στις παρακάτω ερωτήσεις:

- > Ποιος αφηγείται την ιστορία; (ο συγγραφέας; ένας ήρωας;)
- > Ποια πρόσωπα του βιβλίου είναι φανταστικά και ποια πραγματικά;
- > Με βάση τα παρακάτω αποσπάσματα του βιβλίου, πώς θα περιγράφατε, με δικά σας λόγια, την προσωπικότητα του μητροπολίτη Χρυσοστόμου Σμύρνης;

«...ερχόταν στην Ευαγγελική Σχολή και αντί να αρχίσει να λέει “Πρέπει να κάνετε αυτό γιατί έτσι λέει η Εκκλησία ή εκείνο γιατί έτσι είναι το σωστό”, καθόταν και κουβέντιαζε μαζί μας λες και πηγαίναμε στην ίδια τάξη, μέχρι αστεία μάς έλεγε και γελούσαμε». (σ. 45).

«αυτός δεν είναι παπάς, είναι αϊτός!» (σ. 70)

«Η Εκκλησία... δεν είναι μια ψυχρή δύναμη που διατάζει τι πρέπει να κάνουμε και τι όχι, δική μου αποστολή είναι να βγάλω από μέσα σας τα μαργαριτάρια που κλείνει η ψυχή του καθενός, να σας δώσω θάρρος, υπερηφάνεια να πορευτούμε σε έργα φωτεινά μαζί». (σ.69)

«“Έχει νόημα η εκδίκηση; Φωτιά στη φωτιά, θάνατο στον θάνατο;”. Είχα ακούσει πολλές φορές τον δεσπότη να προσπαθεί με αυτά τα λόγια να καταλαγιάσει την οργή εκείνων που είχαν χάσει τους δικούς τους και τα σπίτια τους, κι ύστερα να υψώνει λεβέντικα το παράστημά του πλάι τους για να τους δώσει δύναμη απ’ τη δική του δύναμη και κουράγιο απ’ το δικό του κουράγιο». (σ.71)

«...δεν κλείστηκε στη σιγουριά της Μητρόπολης ούτε και μετά την απόπειρα των κομιτατζήδων να τον δολοφονήσουν». (σ. 73)

III. Ασκήσεις λογοτεχνίας

Κατά την ανάγνωση

«Θυμόμουν καλά το πρόσωπο του Παπαφλέσσα, τραχύ, σκαμμένο όπως οι ξερολιθιές του τόπου του εκεί στη μητέρα Ελλάδα, τα όπλα τού ταίριαζαν. Ο δικός μας Παπαφλέσσας είχε όψη ήρεμη και γλυκιά, τα όπλα δεν του ταίριαζαν και το ότι ήταν αναγκασμένος να κρύβει ένα πιστόλι κάτω απ' τα ράσα του έκανε τον πόλεμο να φαίνεται ακόμα πιο σκληρός και τον δεσπότη μας ακόμα πιο γενναίο στα μάτια μου... Ο δεσπότης μας ήταν παλικάρι!» (σ.88)

«...ο παλιός μας δεσπότης ήθελε να ζει ως “αναχωρητής”. Ο Χρυσόστομος ήταν αλλιώς, ήθελε να ζει ανάμεσα στους ανθρώπους με τις πόρτες της Μητρόπολης ανοιχτές σε όλους». (σ.103)

«Το πρόσωπό του γαλήνιο, χλωμό απ' την αγρύπνια και την ταλαιπωρία. Δεν ήταν πια γεράκι που ετοιμαζόταν να ορμήσει στον εχθρό για να υπερασπιστεί τα μικρά του, ήταν άγγελος που παρακαλούσε για τους δυστυχισμένους της γης». (σ. 192)

«Ήταν παλικάρι! Μπορούσε να πεθάνει πολεμώντας, έτσι όπως πεθαίνουν οι ήρωες, όμως πέθανε σαν μάρτυρας. Εκείνος το επέλεξε». (σ. 237)

- Περιγράψτε επιγραμματικά το κοινωνικό έργο του Χρυσοστόμου Σμύρνης στη Δράμα και στη Σμύρνη.
- Ποιες αξίες υπερασπίζεται με το έργο και τη στάση του ο μητροπολίτης Χρυσόστομος Σμύρνης; (μπορείτε να επιχειρηματολογήσετε χρησιμοποιώντας συγκεκριμένα αποσπάσματα του βιβλίου).
- Σκιαγραφήστε σε σύντομες παραγράφους τον χαρακτήρα των παρακάτω προσώπων: Εμμανουήλ, κυρ Θόδωρος, Αναστασία, Σμαραγδή, κυρ Θωμάς, κύριος Αρτίν, Ραφαήλ, Έλλη.
- Συζητήστε στην τάξη τις παρακάτω φράσεις του βιβλίου:

«Καμιά καθωσπρέπει οικογένεια της Σμύρνης δεν ήθελε να τη βλέπουν “αφεντικό” οι άνθρωποι του σπιτιού της, μονάχα οι νεόπλουτοι τα κάνανε κάτι τέτοια». (σ.95)

«Χάνεται η μισή συγκίνηση στα τυπωμένα βιαστικά φύλλα των εφημερίδων, χάνεται και η μισή αξία τους». (σ.109)

III. Ασκήσεις λογοτεχνίας

Κατά την ανάγνωση

Γ'

«Έφταιξε ο δρόμος για την “Άγκυρα”, έφταιξε ο Βενιζέλος, ο βασιλιάς, οι δυνατοί της γης, όλοι εκτός από μας τους Μικρασιάτες γιατί καμιά από τις αποφάσεις που πήραν για μας δεν ήταν δική μας. Εκτός κι αν είναι η αγάπη για την ελευθερία φταίξιμο, το όνειρο για την ειρήνη και τη δικαιοσύνη ανάμεσα στους λαούς. Τότε μόνο υπάρχει συγχώρεση για όλους εκείνους, Έλληνες και ξένους, που με ελαφριά τη συνείδηση μας άφησαν στα χέρια του Κεμάλ». (σ. 164)

«...είχαν μπερδέψει τον δικό μου θρήνο με τη δική τους άγρια χαρά». (σ. 212)

Β' Γ'

«Πώς μπορείς να ευγνωμονείς κάποιον που σκοτώνει; Άνθρωπος!

Πώς μπορείς να μην το πεις, όταν κάποιος ξεχωρίζει απ' το μανιασμένο πλήθος και σκοτώνει από συμπόνια;» (σ. 215)

ΣΤ' - Γ'

«Όμως εκεί, στις μεγάλες στιγμές φαίνεται το μεγαλείο του να είσαι άνθρωπος. Άνθρωπος κι όχι Έλληνας ή Τούρκος, ορθόδοξος ή προτεστάντης...» (σ. 230)

«... Στην αρχή φοβότανε κι οι δυο, κι ο μπαρμπα-Μουχτάρ κι ο κύριος Αρτίν, σιγά σιγά λύθηκε η γλώσσα και των δυονών... [ο μπαρμπα-Μουχτάρ] ερχόταν στο μαγαζί κάθε φορά που κατέβαινε στη Σμύρνη. Καινούριες φίλιες, καρδιές που σιμώνουνε ξανά, να ζεσταθεί η μια πλάι στην άλλη. Άνθρωποι». (σ. 233)

Γ'

➤ Επιλέξτε κάποιο από τα αποσπάσματα του βιβλίου το οποίο αναφέρεται στις σχέσεις μεταξύ των απλών πιστών διαφορετικών θρησκειών (χριστιανών, μουσουλμάνων, Εβραίων) και σχολιάστε το, λαμβάνοντας υπόψη το κοινωνικό και πολιτικό πλαίσιο της εποχής.

Γ'

➤ Πώς αντιλαμβάνεστε τον ρόλο των μεγάλων δυνάμεων κατά τη μικρασιατική καταστροφή:
α. μέσα από την αφήγηση του ιστορικού μυθιστορήματος της Ελένης Δικαίου;
β. μέσα από τη σχετική ενότητα του σχολικού βιβλίου της Ιστορίας της Γ' Γυμνασίου;

III. Ασκήσεις λογοτεχνίας

Μετά την ανάγνωση (όλες οι τάξεις, εκτός αν σημειώνεται διαφορετικά)

Ενδεικτικός χρόνος: 2 διδακτικές ώρες

➤ Υποθέστε ότι έχετε μια φανταστική συνάντηση με τον μητροπολίτη Χρυσόστομο.

Τι θα θέλατε να τον ρωτήσετε;

Β' Γ'

➤ Υποθέστε ότι στη θέση του δωδεκάχρονου Εμμανουήλ, τη στιγμή που συνάντησε τον μητροπολίτη ανάμεσα στο εξαγριωμένο πλήθος που τον βασάνισε, τον λιντσάρισε και τον οδήγησε στον φρικιαστικό θάνατο, βρίσκεστε εσείς στην ηλικία που είστε σήμερα.

Πώς θα αντιδρούσατε;

➤ Συμπληρώστε τις παρακάτω φράσεις:

- Ο μητροπολίτης Χρυσόστομος ήταν ξεχωριστή προσωπικότητα γιατί....

- Πατριώτης είναι αυτός που...

- Θαυμάζω τον/την.... γιατί....

(μπορείτε να επιλέξετε πάνω από μία προσωπικότητες από τον χώρο της επιστήμης, της τέχνης, του πνεύματος, του αθλητισμού κτλ. ή ακόμα και κάποιον από τους αφανείς ήρωες της κοινωνίας ή του στενού σας περιβάλλοντος)

➤ Σε χαρτί του μέτρου γράψτε σε κύκλο τη λέξη προσφυγιά. Σημειώστε γύρω της (μονολεκτικά ή με μια φράση) τι σας έρχεται στον νου αυθόρμητα, όταν ακούτε αυτή τη λέξη. Συζητήστε στην τάξη τις διαφορετικές οπτικές.

Ο εκπαιδευτικός μπορεί να αντικαταστήσει τη λέξη σε κύκλο με κάποια από τις ακόλουθες: δημοκρατία, δικαιοσύνη, ειρήνη, ανεξιθρησκία, ανεκτικότητα, αλληλεγγύη, συμμαχία, συμφέρον, προπαγάνδα, φανατισμός, πατρίδα, πατριωτισμός, ουδετερότητα.

(μπορείτε να αναζητήσετε τον ορισμό των λέξεων στο

Μεγάλο Ηλεκτρονικό Λεξικό των Εκδόσεων Πατάκη, <http://lexicon-neohel.patakis.gr/el/>)

III. Ασκήσεις λογοτεχνίας

➤ Στις ευχαριστίες (σ. 250) η συγγραφέας παραλληλίζει τη συγγραφή του βιβλίου με την εκπλήρωση ενός Χρέους. Ο ήρωάς της, ο Εμμανουήλ, αναφέρεται επίσης σε αυτήν την έννοια, όταν στις τελευταίες σελίδες του βιβλίου εξομολογείται:

«Ντροπή... Τι έκανα όλα αυτά τα χρόνια; Από τι ήθελα να γλιτώσω και είχα καταχωνιάσει τόσες αλήθειες τρέμοντας μήπως βγουν στο φως; Αν ήταν ο θάνατος των δικών μου που δεν ήθελα να αντιμετωπίσω, δικαίωμα μου, όμως είχα δει μπροστά μου να μαρτυράει ένα άγιος. Αυτό δεν είχα δικαίωμα να το κρατήσω για τον εαυτό μου». (σ. 237-238)

«Κανείς δεν είχε το δικαίωμα να αλλάξει την αλήθεια. Ύβρις! Η ύβρις των αρχαίων που την τιμωρούσαν σκληρά οι θεοί. Κι αυτός που κρατάει κρυμμένη την αλήθεια; Το ίδιο ένοχος; Ναι! Για πρώτη φορά σκέφτηκα πως η φρίκη που είχα ζήσει βλέποντας να σκοτώνουν τον Χρυσόστομο Σμύρνης είχε αφήσει ένα χρέος. Έπρεπε να κάνω κάτι το οποίο δεν μπορούσε να κάνει άλλος κανείς». (σ. 241)

Υπάρχει κάποιο γεγονός που έχει σημαδέψει εσάς, θετικά ή αρνητικά, και το οποίο θα θέλατε να διατηρήσετε για πάντα ζωντανό στη μνήμη σας;

Κάτι που αφορούσε εσάς τους ίδιους ή και το ευρύτερο περιβάλλον σας και θα θέλατε να το μεταφέρετε στο μέλλον και στα δικά σας παιδιά (αν ναι, σκεφτείτε γιατί);

Θα θέλατε να το μοιραστείτε με τους συμμαθητές σας;

➤ Υποθέστε ότι έχετε μια φανταστική συνάντηση με τη συγγραφέα Ελένη Δικαίου. Τι θα θέλατε να τη ρωτήσετε σχετικά με τη συγγραφή του βιβλίου της;

IV. Το δράμα στην εκπαίδευση

Ημερολόγιο ανάγνωσης

(όλες οι τάξεις, εκτός αν σημειώνεται διαφορετικά)

Ο εκπαιδευτικός χωρίζει ένα τετράδιο που του έχει δώσει τον τίτλο «Ημερολόγιο ανάγνωσης - “Ο τελευταίος Έλληνας της Σμύρνης”, της Ελένης Δικαίου», σε πέντε μέρη. Το τετράδιο μένει στην τάξη και οι μαθητές συμπληρώνουν τις παρακάτω ενότητες σταδιακά, κατά την ανάγνωση του βιβλίου. Πριν ξεκινήσει το μάθημα, ο εκπαιδευτικός το συμβουλεύεται και επιλεκτικά αφιερώνει λίγο χρόνο σε κάποια θέματα κάθε φορά.

1. Άγνωστες λέξεις

Σημειώνουμε και εξηγούμε τις άγνωστες λέξεις στην τάξη ανά κεφάλαιο - επανερχόμαστε στο τέλος της ανάγνωσης για ανασκόπηση - αν θέλουμε, χρησιμοποιούμε το [Μεγάλο Ηλεκτρονικό Λεξικό των Εκδόσεων Πατάκη](#) και [Το μεγάλο λεξικό του Δημοτικού](#), Εκδόσεις Πατάκη).

2. Ήρωες

Σημειώνουμε τους κεντρικούς ήρωες και τα δευτερεύοντα πρόσωπα του βιβλίου. (Ραφαήλ, Έλλη [φίλη του Ραφαήλ], δεσπότης Χρυσόστομος, Εμμανουήλ, κυρ Θόδωρος [πατέρας Εμμανουήλ], Αναστασία [μητέρα Εμμανουήλ], Σμαραγδή [ψυχοκόρη], κυρ Θωμάς [φύλακας της Μητρόπολης/του δεσπότη], Ευγένιος Καλαφάτης [αδελφός δεσπότη], κόνα Όλγα [αδελφή δεσπότη], κύριος Αρτίν [γείτονας της οικογένειας του κυρ Θόδωρου], κόνα Ανεζίνα [η γυναίκα του]).

Γ

3. Ιστορικά γεγονότα

Σημειώνουμε επιγραμματικά - συζητάμε και αναλύουμε στην τάξη τα ιστορικά γεγονότα όπως αναφέρονται στο μυθιστόρημα. Τα παραλληλίζουμε με την ύλη του σχολικού βιβλίου Ιστορίας, αναζητάμε περισσότερες πληροφορίες από άλλες πηγές (βλ. ταυτότητα του βιβλίου) - το υλικό θα μας χρησιμεύσει στη δημιουργία της γραμμής του χρόνου. (βλ. σελ. 33)

4. Τόποι (πόλεις, χωριά, περιοχές κτλ.)

Σημειώνουμε τους τόπους που αναφέρονται στο βιβλίο. Το υλικό θα μας χρησιμεύσει στη δημιουργία του διαδραστικού χάρτη. (βλ. σελ. 35)

Ο εκπαιδευτικός μπορεί να προσθέσει κι άλλες ενότητες στο τετράδιο ανάγνωσης, π.χ. θρησκευτική ζωή, τα έργα του μητροπολίτη στη Δράμα και στη Σμύρνη κτλ., ανάλογα με τα θέματα και τις δραστηριότητες που επιθυμεί να δουλέψει με την τάξη του.

IV. Το δράμα στην εκπαίδευση

5. Στιγμιότυπα-εντυπώσεις

Εμπλουτίζουμε το ημερολόγιο (που μπορεί να σχεδιαστεί και σε ψηφιακή μορφή) με φωτογραφίες, κολάζ, λεζάντες, σχόλια από τις δραστηριότητες στην τάξη.

Οι ήρωες του βιβλίου

(όλες οι τάξεις, εκτός αν σημειώνεται διαφορετικά)

Ενδεικτικός χρόνος: 1 διδακτική ώρα

Ρόλος στον τοίχο

Σχεδιάζουμε το περίγραμμα του Εμμανουήλ σε χαρτί του μέτρου και το κολλάμε στον τοίχο της τάξης. Για να κατανοήσουμε σε βάθος τον ήρωα σε διάφορες φάσεις της ζωής του, κατά τη διάρκεια της ανάγνωσης σημειώνουμε μέσα στο περίγραμμα τις σκέψεις και τα συναισθήματά του και εξωτερικά τι πιστεύουν οι άλλοι για αυτόν.

Αφήγηση (ο εκπαιδευτικός ως αφηγητής)

Ένα δωδεκάχρονο αγόρι από τη Σμύρνη, ο Εμμανουήλ, ξεκίνησε το 1922 να γράφει μια σχολική εργασία με θέμα τον μητροπολίτη Σμύρνης Χρυσόστομο. Η εργασία του ολοκληρώθηκε σε δύο χρόνους γιατί μεσολάβησαν τα δραματικά γεγονότα της καταστροφής της Σμύρνης και ο απάνθρωπος θάνατος του δεσπότη, του οποίου ήταν ο μοναδικός Έλληνας αυτόπτης μάρτυρας. Σε μεγάλη ηλικία πλέον, ο γέροντας Εμμανουήλ συναντά έναν νέο μεταφραστή, τον Ραφαήλ, που επισκέπτεται την πόλη του, και τον επιλέγει για να του εμπιστευτεί το τετράδιό του, ένα μυστικό, μοναδικό ιστορικό τεκμήριο. Ο γέροντας, ωστόσο, καθυστερεί στη συνάντηση που έχουν ορίσει και ο Ραφαήλ τον αναζητά στο σπίτι του. Φτάνοντας εκεί, μαθαίνει ότι ο γέροντας άφησε την τελευταία του πνοή, χωρίς να προλάβει να του παραδώσει το τετράδιο για να το διαβάσει, Όμως ο Ραφαήλ εντοπίζει το τετράδιο σε ένα κομοδίνo στο δωμάτιο του γέροντα και αυτό τον βάζει σε ένα δίλημμα: έχει δικαίωμα να πάρει κρυφά ένα προσωπικό αντικείμενο ενός ανθρώπου που έχει φύγει από τη ζωή, χωρίς να πει τίποτα σε κανέναν ή όχι; Ο γέροντας, βέβαια, όσο ζούσε, είχε εκφράσει την επιθυμία του να διαβάσει το τετράδιό του ο Ραφαήλ αλλά εκείνος αναρωπιέται: να θεωρεί τον εαυτό του «ευλογημένο» για την εμπιστοσύνη του γέροντα στο πρόσωπο του ή μήπως στην πραγματικότητα, αν πάρει το ημερολόγιο μαζί του, κλέβει μια κληρονομιά που δεν του ανήκει;

IV. Το δράμα στην εκπαίδευση

Διάδρομος της Συνείδησης 1

Οι μαθητές σε δύο παράλληλες γραμμές ή μια απέναντι από την άλλη σχηματίζουν έναν διάδρομο. Ένας από τους μαθητές στον ρόλο του Ραφαήλ (μπορούν να ακολουθήσουν και οι υπόλοιποι σταδιακά) διασχίζει τον διάδρομο όσο οι συμμαθητές του, στον ρόλο της συνείδησής του, του δίνουν συμβουλές για την απόφαση που πρέπει να πάρει. Οι συμβουλές καλό θα είναι να είναι αντικρουόμενες έτσι ώστε οι μαθητές να εμβαθύνουν στο δίλημμα που αντιμετωπίζει ο ήρωας. Όταν ο μαθητής στον ρόλο του Ραφαήλ φτάσει στο τέλος του διαδρόμου, θα πρέπει να έχει καταλήξει στην απόφαση που θα πάρει.

Αφήγηση (ο εκπαιδευτικός ως αφηγητής)

Ο Ραφαήλ αποφασίζει τελικά να πάρει το τετράδιο και τις σημειώσεις του γέροντα, αλλά αμφιταλαντεύεται: γιατί να κρατήσει και να επεξεργαστεί αυτό το μοναδικό υλικό ένας μεταφραστής, όπως εκείνος, και όχι ένας αναγνωρισμένος και ικανός συγγραφέας;

Θα μπορούσε άραγε να αντεπεξέλθει —όπως τον διαβεβαιώνει η φίλη του— σε ένα είδος με το οποίο θα καταπιανόταν για πρώτη φορά; Είναι ικανός να εκφράσει με λόγια το ανείπωτο, να «μεταφράσει» συναισθήματα και γεγονότα, να τα «κάνει λέξεις», χωρίς να προδώσει την αλήθεια των προσώπων που τα έζησαν;

Διάδρομος της Συνείδησης 2

βλ. οδηγίες «Διάδρομος της συνείδησης 1».

Β' Γ'

Αφήγηση (ο εκπαιδευτικός ως αφηγητής)

Ο Ραφαήλ θα βρεθεί μπροστά σε ένα ακόμα δίλημμα: Μήπως το χρέος του είναι πρωτίστως να παραδώσει το υλικό σε κάποιο ιστορικό αρχείο, εφόσον περιέχει μοναδικές αυθεντικές μαρτυρίες, για να το επεξεργαστούν ειδικοί που κατέχουν τα επιστημονικά εργαλεία; Μήπως προέχει και είναι αρκετό να φροντίσει ο ίδιος να πάρει η μαρτυρία τη μορφή ενός επιστημονικού τεκμηριωμένου συγγράμματος για να το μελετούν οι ιστορικοί, χωρίς να μπει στη διαδικασία να του δώσει μια μορφή λογοτεχνικής αφήγησης βασισμένης σε πραγματικά γεγονότα για να τη «διαβάσουν όλοι»; (βλ. σ. 32-36).

Β' Γ'

Κυκλικό δράμα

Οι μαθητές χωρίζονται σε ομάδες και καθεμιά αναλαμβάνει έναν ρόλο: η φίλη του Ραφαήλ, Έλλη, ο γέροντας Εμμανουήλ, μελετητές ιστορικοί, καθηγητές Πανεπιστημίου, η γιαγιά της Έλλης, Σμαραγδή, μαθητές γυμνασίου.

IV. Το δράμα στην εκπαίδευση

Σε κάθε ομάδα, οι μαθητές συζητούν για το δίλημμα του Ραφαήλ και προετοιμάζονται για τον αυτοσχεδιασμό. Όταν ο εκπαιδευτικός στον ρόλο του Ραφαήλ περνά από κάθε ομάδα, οι μαθητές τού θέτουν ερωτήσεις και τον συμβουλεύουν. Ο εκπαιδευτικός φροντίζει με τις απαντήσεις του να διεγείρει το ενδιαφέρον των μαθητών και τους καλεί να σκεφτούν πέρα από τα στερεότυπα, με στόχο να προσεγγίσουν το δίλημμα του ρόλου σφαιρικά, βαθύτερα και σε διαφορετικά πλαίσια.

Ομαδική ζωγραφική

Οι μαθητές χωρίζονται σε ομάδες και επιλέγουν κάποια από τα παρακάτω στιγμιότυπα για να τα αποδώσουν ζωγραφικά. Ο στόχος είναι η σύνθεση της εικόνας, οι συμβολισμοί, η στάση και η έκφραση των προσώπων να φωτίσουν την πολύπλευρή προσωπικότητα του μητροπολίτη και τη σχέση του με τους ανθρώπους.

1. Ο δεσπότης στη Δράμα, μοιάζει με «αετός», με «γεράκι» που προστατεύει το ποίμνιό του (σ. 70, σ. 192)
2. Ο λαός της Αθήνας υποδέχεται τον μητροπολίτη στο Παναθηναϊκό Στάδιο (σ. 75).
3. Ο δεσπότης αναχωρεί από τη Δράμα. Το πλήθος προσπαθεί να πλησιάσει για να του φιλήσει το χέρι. Κάποιος φωνάζει: «Δέσποτα, μας παρέλαβες λαγούς και μας έκανες λιοντάρια». Ένας φανατικός Τούρκος αρχιαστυνόμος, προσβεβλημένος και θυμωμένος που ο δεσπότης τον έχει προσπεράσει χωρίς να τον χαιρετήσει, όπως όριζε το πρωτόκολλο. (σ. 81-82)
4. Ο δεσπότης, προσιτός και χαμογελαστός, συζητά και αστειεύεται με τον Εμμανουήλ και τους συμμαθητές του (σ. 45)
5. Ο δεσπότης σε εκδρομή στην εξοχή με την οικογένεια και φίλους (σ. 85-88).
6. Ο δεσπότης φροντίζει τους ταλαιπωρημένους πρόσφυγες στον ναό της Αγίας Φωτεινής και ενθαρρύνει τους Σμυρνιούς (σ. 192).
7. Ο δεσπότης παρακαλεί τους Έλληνες στρατιώτες που είναι έτοιμοι να αναχωρήσουν για την Ελλάδα να μην αφήσουν ανυπεράσπιστους τους Έλληνες της Σμύρνης (σ. 182, 184-185).
8. Ο δεσπότης σιωπηρός, σε βαθιά θλίψη, προσεύχεται, ταλαιπωρημένος, απογοητευμένος. *«Το πρόσωπό του γαλήνιο, χλωμό απ' την αγρύπνια και την ταλαιπωρία. Δεν ήταν πια το γεράκι που ετοιμαζόταν να ορμήσει στον εχθρό για να υπερασπιστεί τα μικρά του, ήταν άγγελος που παρακαλούσε για τους δυστυχημένους της γης».* (σ. 192)

IV. Το δράμα στην εκπαίδευση

Ιστορικά γεγονότα και αναπαράσταση

(όλες οι τάξεις, εκτός αν σημειώνεται διαφορετικά)

Ενδεικτικός χρόνος: 2 διδακτικές ώρες

Στις δραστηριότητες αυτής της ενότητας, οι μαθητές συνθέτουν με το σώμα τους εικόνες (ρεαλιστικές ή συμβολικές). Χωρίζονται σε δύο ομάδες και παίρνουν τον συλλογικό ρόλο των κατοίκων της Σμύρνης, των προσφύγων ή των Ελλήνων στρατιωτών και δημιουργούν μια σειρά από ομαδικά γλυπτά (ακίνητες εικόνες ή τελετουργικά). Περνούν από τη μια εικόνα στην άλλη διαδοχικά και σε ροή. Στόχος είναι οι μαθητές να προβληματιστούν σχετικά με τις επιπτώσεις που έχουν σε έναν ολόκληρο λαό οι επιλογές ιστορικών προσώπων σε θέση ευθύνης (Ελλήνων και ξένων).

Β' Γ'

Ομαδικό γλυπτό

Τίτλος: «Ανάγνωση τηλεγραφήματος του Ελευθερίου Βενιζέλου στην Αγία Φωτεινή», 2-5-1919 (σ. 129-132).

Ένας μαθητής ή ο εκπαιδευτικός διαβάζει:

«Ταύτην την στιγμήν το ανώτατον Συμβούλιον της Συνδιασκέψεως με πληροφορεί ότι, εν τη σημερινή συνεδριάσει του απεφάσισεν όπως το εκστρατευτικόν σώμα αναχωρήσει αμέσως διά Σμύρνην. Η απόφασις ελήφθη παμψηφεί. Ζήτω το έθνος».

Οι μαθητές στον συλλογικό ρόλο των Σμυρνιτών στον ναό της Αγίας Φωτεινής.

Με το σώμα τους δημιουργούν ένα ομαδικό γλυπτό που συμβολίζει την ανυπομονησία, την ελπίδα για ασφάλεια, ελευθερία και ειρήνη, τις προσδοκίες τους στο άκουσμα του τηλεγραφήματος.

Ο εκπαιδευτικός μπορεί να ζητήσει από κάποιους μαθητές να αναλάβουν τον ρόλο του γλύπτη. Επίσης, μπορεί να παρακολουθήσει τη σκέψη και τα συναισθήματα των μαθητών που αναπαριστούν το γλυπτό, καλώντας τους να τα εκφράσουν προφορικά.

IV. Το δράμα στην εκπαίδευση

Β' Γ'

Παγωμένη εικόνα

Τίτλος: «Έρχονται οι Έλληνες. Κοσμοπλημμύρα στην προκουμαία»,
2-5-1919 (σ. 132-140).

Ακούγεται ο ήχος από τα ελληνικά πλοία που πλησιάζουν στη Σμύρνη
(ο εκπαιδευτικός αυτοσχεδιάζει με ήχους από κάποιο πνευστό).

Μια ομάδα μαθητών στον συλλογικό ρόλο των Σμυρνίων στην προκουμαία της Σμύρνης
στριμώχνονται για να παρακολουθήσουν τα ελληνικά πλοία που φτάνουν στο λιμάνι και να
υποδεχτούν τους Έλληνες στρατιώτες. Χειροκροτούν, ανεμίζουν ελληνικές σημαίες και ζη-
τωκραυγάζουν «ζήτω το έθνος».

Μια δεύτερη ομάδα μαθητών στον συλλογικό ρόλο των στρατιωτών παρελαύνει μπροστά
από το ενθουσιασμένο πλήθος.

Ξαφνικά ακούγονται πυροβολισμοί (ήχος κρουστού). Η εικόνα με το πλήθος παγώνει ενώ οι
στρατιώτες απομακρύνονται γρήγορα.

Ο εκπαιδευτικός μπορεί να παρακολουθήσει τη σκέψη και τα συναισθήματα των μαθητών
που συμμετέχουν στην παγωμένη εικόνα, καλώντας τους να τα εκφράσουν προφορικά. Επί-
σης, οι μαθητές μπορούν να αναζητήσουν στο διαδίκτυο σχετικό φωτογραφικό υλικό.

Βρείτε φωτογραφίες εδώ:

<https://gr.pinterest.com/pin/566820303078010317/>

<https://gr.pinterest.com/pin/557179785143603018/>

<https://www.kathimerini.gr/816030/gallery/epikairothta/ereynes/ta-politika-aitia--ths-httas-toy-1922>

IV. Το δράμα στην εκπαίδευση

Β' Γ'

Παγωμένη εικόνα

Τίτλος: Η ενέδρα, πυροβολούν και μαχαιρώνουν πολίτες!

2-5-1919 (σ. 140-143).

Ο εκπαιδευτικός χρησιμοποιεί ένα κρουστό για να συμβολίσει ηχητικά τους πυροβολισμούς.

Οι μαθητές στον συλλογικό ρόλο των Σμυρνιών: κάποιοι τρομοκρατημένοι κρύβονται όπου μπορούν, άλλοι αναζητούν με αγωνία τους οικείους τους, οι μητέρες αγκαλιάζονται με τα παιδιά τους, στο έδαφος κείτονται κάποιοι νεκροί και τραυματίες. Με σύνθημα του εκπαιδευτικού παγώνουν την εικόνα.

Ο εκπαιδευτικός μπορεί να παρακολουθήσει τη σκέψη και τα συναισθήματα των μαθητών που συμμετέχουν στην παγωμένη εικόνα, καλώντας τους να τα εκφράσουν προφορικά.

Β' Γ'

Τελετουργικό

Το μέτωπο έσπασε στα βάθη της Τουρκίας.

Οι μαθητές χωρίζονται σε δύο ομάδες. Ο εκπαιδευτικός παίζει το κρουστό ρυθμικά, αργά.

Μια ομάδα μαθητών σε ρόλο εξαθλιωμένων και τρομοκρατημένων προσφύγων. Φτάνουν στη Σμύρνη, συνωστίζονται στο προαύλιο του ναού της Αγίας Φωτεινής και περιμένουν... (σ.177-178).

Μια ομάδα μαθητών σε ρόλο ταλαιπωρημένων Ελλήνων στρατιωτών που επιστρέφουν στη Σμύρνη. Περιπατούν με αργά βήματα, με σκυμμένο το κεφάλι, με κουρελιασμένες στολές και άρβυλα (σ.166). Φτάνοντας στο λιμάνι, οι μαθητές αυτής της ομάδας έχουν δύο εναλλακτικές (κάθε μαθητής της ομάδας των στρατιωτών επιλέγει ένα από τα παρακάτω):

α. Κάποιοι στρατιώτες επιβιβάζονται στα πλοία (η θάλασσα μπορεί να οριστεί με μια γραμμή στο έδαφος από κιμωλία ή σπάγκο). Στο κατάστρωμα στριμώχνονται και κοιτούν από μακριά τη Σμύρνη...

IV. Το δράμα στην εκπαίδευση

β. Άλλοι στρατιώτες πλησιάζουν τους πρόσφυγες με τις τελευταίες τους δυνάμεις και τους προστατεύουν παίρνοντας θέση μάχης. Οι πρόσφυγες ενώνονται μαζί τους και περιμένουν τον κεμαλικό στρατό.

Ο εκπαιδευτικός μπορεί να παρακολουθήσει τη σκέψη και τα συναισθήματα των μαθητών σε ρόλο προσφύγων, στρατιωτών στα πλοία ή δίπλα στους Σμυρνιούς και τους πρόσφυγες, ζητώντας τους να τα εκφράσουν προφορικά.

Οι μαθητές μπορούν να αναζητήσουν στο διαδίκτυο σχετικό φωτογραφικό υλικό.

Η υποχώρηση του ελληνικού στρατού.

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Greek_soldiers_retreat,_1922.jpeg

Ο ελληνικός στρατός στην Αλμυρά Έρημο (1921)

<https://commons.wikimedia.org/wiki/File:M.Asia-almyra-erimos.JPG>

Μικρασιατική Εκστρατεία

<http://www.topontiki.gr/article/235614/mikrasiatiki-ekstrateia-pos-antedrase-o-kemal-otan-eide-toys-ellines-na-yrohoroygn-exo>

Μικρασιατική Εκστρατεία

<http://www.topontiki.gr/article/235614/mikrasiatiki-ekstrateia-pos-antedrase-o-kemal-otan-eide-toys-ellines-na-yrohoroygn-exo>

IV. Το δράμα στην εκπαίδευση

Η μικρασιατική καταστροφή

(όλες οι τάξεις, εκτός αν σημειώνεται διαφορετικά)

Ενδεικτικός χρόνος: 1 διδακτική ώρα

Α΄ Γ΄ Συλλογικός ρόλος

Οι μαθητές σε συλλογικό ρόλο του μητροπολίτη Χρυσόστομου.

Ο εκπαιδευτικός εναλλάσσει κάποιους από τους παρακάτω ρόλους και καλεί τους μαθητές να προσεγγίσουν σφαιρικά και με ευαισθησία τον πολύπλευρο χαρακτήρα του μητροπολίτη, έτσι όπως αυτός ξεδιπλώνεται σε κρίσιμες στιγμές της ζωής του. Οι μαθητές συνδιαλέγονται με τον εκπαιδευτικό, αντιδρούν σε αυτά που τους λέει, αποκρίνονται στις ερωτήσεις του. Επίσης, μπορούν να συνδιαλέγονται και μεταξύ τους, να συμφωνούν ή και να διαφωνούν.

Ο εκπαιδευτικός θα πρέπει κάθε φορά που παίρνει τον λόγο να δηλώνει με έμμεσο ή άμεσο τρόπο ποιον υποδύεται κάθε φορά και σε τι πλαίσιο. Για παράδειγμα, μπορεί να ξεκινήσει λέγοντας: «Ως επικεφαλής της Αστυνομίας της Δράμας, έχω κάθε δικαίωμα να σας διατάξω να με ακολουθήσετε κ.ο.κ.». Επίσης, μπορεί να εναλλάσσει τον ρυθμό καθώς περνά από χαρακτήρα σε χαρακτήρα, από σκηνή σε σκηνή, οδηγώντας τη δραστηριότητα σε κορύφωση.

Ο εκπαιδευτικός θα μπορούσε να δοκιμάσει να χτίσει σκηνικά και στη στιγμή τον ρόλο του: Μπορεί να αλλάζει τον τόνο της φωνής του και τη στάση του σώματός του καθώς εναλλάσσει τους χαρακτήρες. Ή μπορεί να χρησιμοποιεί συγκεκριμένα αξεσουάρ που θα υποδηλώνουν την εναλλαγή των ρόλων, όπως διαφορετικό καπέλο, ή ένα σκηνικό αντικείμενο (εφημερίδα, έγγραφο κτλ.).

IV. Το δράμα στην εκπαίδευση

ΡΟΛΟΙ:

- Ο επικεφαλής αστυνόμος στη Δράμα διατάζει τον μητροπολίτη να τον ακολουθήσει και εκείνος αρνείται.
- Ένας εξαθλιωμένος Έλληνας στρατιώτης, επιστρέφει στη Σμύρνη μετά την υποχώρηση του ελληνικού στρατού. Αρνείται να παραμείνει στην πόλη για να πολεμήσει και να την υπερασπιστεί μαζί με τους κατοίκους της.
- Τα παιδιά, οι σύζυγοι, οι γονείς των Ελλήνων στρατιωτών περιμένουν με ανυπομονησία πίσω στην πατρίδα τους δικούς τους.
- Οι συμμαχικές δυνάμεις επιχειρηματολογούν για την αναθέρωση της Συνθήκης των Σεβρών.
- Ο Στεργιάδης απαγορεύει τη σύσταση αμυντικού στρατού και διαψεύδει τις «φήμες» ότι το μέτωπο έσπασε.
- Οι τσέτες στρατιώτες εισβάλλουν στη Σμύρνη.
- Οι ψάλτες και οι υπάλληλοι της Αρχιεπισκοπής παραμένουν πιστοί στον μητροπολίτη. Συμπάσχουν μαζί του, δεν τον εγκαταλείπουν.
- Οι Έλληνες πρόσφυγες καταφάνουν στη Σμύρνη, έχοντας άμεση ανάγκη από φαγητό και φροντίδα.
- Οι Γάλλοι στρατιώτες λαμβάνουν διαταγές για ουδετερότητα χωρίς να μπορούν να αντιδράσουν απέναντι στον βασανισμό του μητροπολίτη.

Ανακριτική Καρέκλα

Ο εκπαιδευτικός αναπαράγει από την εικόνα του βιβλίου (σελ.173) το βασιλικό διάταγμα για την απαγόρευση εισόδου των «παράνομων αλλοδαπών» στην Ελλάδα.

Το έγγραφο δεν έχει ακόμα υπογραφεί από τον βασιλιά.

Ο εκπαιδευτικός στον ρόλο του βασιλιά Κωνσταντίνου κάθεται στην «ανακριτική καρέκλα» και ζητά τη συμβουλή από τους μαθητές σε ρόλο: *να υπογράψει ή όχι το διάταγμα;*

Ζητά από τους μαθητές να χωριστούν σε πέντε ομάδες και τους μοιράζει από μια φωτοτυπία του διατάγματος. Δίνει την οδηγία στους μαθητές να συζητήσουν με την ομάδα τους τον ρόλο τον οποίον πρόκειται να υποδυθούν (από πού προέρχονται, τι τους απασχολεί, ποιες είναι οι ανάγκες, τα πιστεύω, τα κίνητρα, οι φόβοι και οι προσδοκίες τους).

Οι μαθητές θέτουν ερωτήσεις στον εκπαιδευτικό, και με συγκεκριμένα επιχειρήματα τον παροτρύνουν ή τον αποτρέπουν να υπογράψει το διάταγμα. Κάποιες ομάδες συμφωνούν

IV. Το δράμα στην εκπαίδευση

μεταξύ τους, άλλες διαφωνούν. Στόχος της δραστηριότητας είναι να κατανοήσουν οι μαθητές τα κίνητρα και τις διαθέσεις του βασιλιά και της κυβέρνησής του καθώς και τη σύνθετη πολιτική κατάσταση και τους φόβους των Ελλήνων. (Θεωρούν τους πρόσφυγες απειλή για την ήδη κακή οικονομική κατάσταση της χώρας, αλλά και για την κοινωνική της συνοχή.)

Ρόλοι για τους μαθητές:

1. Έλληνες πολίτες και στρατιώτες
2. κυρ Θόδωρος και η γυναίκα του Αναστασία
3. Σμαραγδή
4. Δεσπότης
5. Ελληνική βουλή

Ο εκπαιδευτικός στον ρόλο του βασιλιά επιλέγει να μην υπογράψει το διάταγμα.

Ο εκπαιδευτικός ζητά από τους μαθητές να αντιδράσουν με μια φράση στην απόφαση του βασιλιά. Τους ζητά να αλληλεπιδράσουν μεταξύ τους, να εκφράσουν τα συναισθήματά τους, να διαφωνήσουν ή να συμφωνήσουν, παραμένοντας στον αρχικό τους ρόλο.

Δημιουργία ηχοτοπίου

Οι μαθητές σκέφτονται ότι έχουν τοποθετήσει μια πολύ ευαίσθητη συσκευή ηχογράφησης σε διάφορες γειτονιές της Σμύρνης, την εποχή στην οποία αναφέρεται το βιβλίο:

- α. λίγο καιρό πριν την καταστροφή της πόλης
- β. κατά τη διάρκεια
- γ. αμέσως μετά

Χωρίζονται σε τρεις αντίστοιχες ομάδες. Φαντάζονται τους ήχους που θα κατέγραφε η συσκευή. Ο εκπαιδευτικός τους ενθαρρύνει να φανταστούν μια σύνθεση από φωνές, παιχνίδια, ομιλίες, γέλια, κραυγές του όχλου, ψιθύρους, επιφωνήματα αγωνίας, πόνου, τραγούδια, θρήνους, ήχους από καμπάνες, ουρλιαχτά, τύμπανα, πυροβολισμούς, κνηνητά, σιωπηρές προσευχές, ήχους της θάλασσας, της φωτιάς που μεγαλώνει, του ανέμου ή και ό,τι άλλο προτείνουν οι μαθητές.

IV. Το δράμα στην εκπαίδευση

Μπορούν να χρησιμοποιήσουν τη φωνή τους, το σώμα τους, μουσικά όργανα. Επίσης, πειραματίζονται με τον ήχο που μπορούν να παράγουν άλλα αντικείμενα, μαλάκα, σκληρά, όταν τα κουνάνε στον αέρα, όταν τα σέρνουν σε διαφορετικές επιφάνειες, όταν τα σκίζουν, τα τσαλακώνουν, όταν τα χτυπούν μεταξύ τους ή στο πάτωμα κτλ.

Οι μαθητές ανακαλύπτουν και πειραματίζονται με ήχους διαφορετικής έντασης και αφού ολοκληρώσουν τη σύνθεσή τους, την παρουσιάζουν στην τάξη. Οι υπόλοιπες ομάδες κλείνουν τα μάτια και προσπαθούν να περιγράψουν, με όσες περισσότερες λεπτομέρειες μπορούν, τις εικόνες που «είδαν» μέσα από τους ήχους που άκουσαν.

Ο εκπαιδευτικός ζητά από τους μαθητές να σκεφτούν ποια ώρα της ημέρας, από ποια κατεύθυνση, από πόσο μακριά, πόσο γρήγορα πλησιάζουν και πόσο απότομα απομακρύνονται και σβήνουν οι ήχοι.

Προσοχή στους «ανθρώπινους ήχους», οι μαθητές να χρησιμοποιήσουν κυρίως επιφωνήματα, γέλια, λέξεις ή πολύ σύντομες φράσεις. Να αποφύγουν μακροσκελείς διαλόγους και να εστιάσουν στη δημιουργία της ατμόσφαιρας του ηχητικού περιβάλλοντος.

Προσοχή στην καθαρότητα των ήχων, να μη σκεπάζουν εντελώς ή συνεχώς οι πιο δυνατοί ήχοι όλους τους άλλους.

Προσοχή στις εναλλαγές του ρυθμού και της έντασης. Αν θέλουν, οι ομάδες μπορούν να παρουσιάσουν διαδοχικά τις τρεις συνθέσεις σε ένα ενιαίο ηχητικό τοπίο και να το ηχογραφήσουν (αν το ημερολόγιο ανάγνωσης είναι σε ψηφιακή μορφή, μπορούν να αποθηκεύσουν και να αναρτήσουν τη σύνθεσή τους).

IV. Το δράμα στην εκπαίδευση

Ιστορικά γεγονότα και αναπαράσταση με σκίες

Τάξεις Γυμνασίου

Ενδεικτικός χρόνος: 2 διδακτικές ώρες

Ανάλογα με την εμπειρία τους, ο εκπαιδευτικός και οι μαθητές μπορούν να παρουσιάσουν τις δικές τους προτάσεις. Παρακάτω δίνεται ενδεικτικά μια σκηνοθετική πρόταση.

Β' Γ' Αναπαράσταση σε θέατρο σκιών 1:

Ο Εμμανουήλ και ο πατέρας του κυνηγημένοι από τους τσέτες στρατιώτες

- Οι μαθητές χωρίζονται σε μία ή δύο ομάδες (για παρουσίαση μιας ή δύο παραστάσεων αντίστοιχα).
- Κάθε ομάδα χωρίζεται σε τρεις υποομάδες: **α.** σχεδιαστές **β.** μουσικοί **γ.** χειριστές φιγούρων.
- Ο εκπαιδευτικός ή ένας μαθητής στον ρόλο του αφηγητή.

Ομάδα των σχεδιαστών (μπορούν να βοηθήσουν όλοι οι μαθητές):

Οι μαθητές κατασκευάζουν μια αυτοσχέδια σκηνή θεάτρου σκιών. Σε χαρτί του μέτρου ή σε ένα κομμάτι λευκό πανί (παλιό σεντόνι) οι μαθητές που είναι πιο επιδέξιοι στο σχέδιο ζωγραφίζουν το περίγραμμα της πόλης της Σμύρνης (βλ. σ. 40) έτσι ώστε να καλύψουν όσο μεγαλύτερη επιφάνεια της σκηνής μπορούν. Σημειώνουν στο κατάλληλο σημείο με χοντρό μαρκαδόρο από την πλευρά του κοινού: «λιμάνι», «προκουμαία», «κόλπος του Μπουρνόβα» και διάφορες συνοικίες της πόλης. Μέσα στο περίγραμμα σχεδιάζουν τυχαία κάποια τετράγωνα που συμβολίζουν τα οικοδομικά τετράγωνα της πόλης ορίζοντας έτσι τους δρόμους και τα στενά της. Στερεώνουν με χαρτοταινία τις δύο απέναντι πλευρές της σκηνής τους σε δύο κάθετα δοκάρια (κοντάρια από σκούπες ή πηχάκια στερεωμένα με χαρτοταινία στα πόδια των θρανίων) ή δύο παιδιά από την ομάδα των μουσικών κρατούν τα δοκάρια έτσι ώστε το πανί/χαρτί του μέτρου να είναι τεντωμένο και κάθετο στο έδαφος.

IV. Το δράμα στην εκπαίδευση

(Προσοχή! Καλό θα είναι η ομάδα των σχεδιαστών να αφήσει αρκετό χώρο ανάμεσα στα τετράγωνα για να «γράψουν» καλύτερα οι φιγούρες όταν κυκλοφορούν στην πόλη – ο στόχος είναι οι φιγούρες να μπορούν να διασχίσουν μεγάλες αποστάσεις στα στενά και στους δρόμους.)

Πριν ξεκινήσουν τον σχεδιασμό των φιγούρων (κατά προτίμηση σε προφίλ, αν πρόκειται για ανθρώπους), οι μαθητές θα πρέπει να κάνουν δοκιμές με απλό χαρτί Α4. Να δοκιμάσουν τις φιγούρες στον χάρτη και να δουν τη σκιά που διαγράφουν όταν αυτές φωτίζονται από το πίσω μέρος της σκηνής με έναν φακό. Αν είναι μεγάλες, θα χρειαστεί να τις μικρύνουν ή το αντίθετο. Στη συνέχεια σχεδιάζουν σε λεπτό χαρτόνι και με απλές γραμμές το περίγραμμα της φιγούρας του μικρού Εμμανουήλ, του κυρ Θόδωρου και του δεσπότη. Επίσης, σχεδιάζουν ομαδικές φιγούρες που αναπαριστούν πολλά πρόσωπα μαζί, ενωμένα μεταξύ τους, που συμβολίζουν τον όχλο: γυναίκες, άντρες, μικρά και μεγάλα παιδιά, με ανοιχτά τα στόματα, τρομαχτικά. Σχεδιάζουν το περίγραμμα ακόμα μιας ομάδας ανθρώπων οπλισμένων με χατζάρες και φισεκλίκια στο στήθος (τσέτες). Σχεδιάζουν ένα μαχαίρι και μερικά πλοία (προσοχή, να μην είναι υπερβολικά μεγάλα). Κόβουν όλες τις φιγούρες με ένα ψαλίδι.

Για την κατασκευή του χειριστηρίου: Αγκαλιάζουν το ένα άκρο από ένα καλαμάκι από σουβλάκι (ή μιας λεπτής βέργας) με ένα κομμάτι διαφανούς κολλητικής ταινίας (σελοτέιπ) αφήνοντας περίπου 3 εκ. κενό από τη μύτη του άκρου μέχρι την τσάκιση της ταινίας (για να είναι το χειριστήριο πιο εύκαμπτο). Κολλούν την ταινία που εξέχει με το πίσω μέρος της φιγούρας.

Αν υπάρχει χρόνος, οι μαθητές μπορούν να πειραματιστούν με περισσότερες λεπτομέρειες στον σχεδιασμό των φιγούρων. Για παράδειγμα, να «ζωγραφίσουν» τα μάτια, το στόμα ή τα μαλλιά, κόβοντας με το ψαλίδι στα αντίστοιχα σημεία λεπτές λωρίδες ή μικρούς κύκλους κτλ. Έτσι θα δώσουν το σχήμα που θέλουν αφήνοντας κενά από όπου θα περνά το φως και θα διαγράφονται τα χαρακτηριστικά της φιγούρας. Προσοχή, να μην αφαιρέσουν πολύ υλικό σε λεπτά σημεία της φιγούρας γιατί υπάρχει ο κίνδυνος να σκιστεί. Για τη συγκεκριμένη σκηνή και δεδομένου ότι ο χρόνος είναι περιορισμένος, δε συστήνουμε να σχεδιαστούν φιγούρες με αρθρώσεις.

IV. Το δράμα στην εκπαίδευση

Ομάδα των μουσικών/ηθοποιών:

Η ομάδα αναλαμβάνει τους ήχους της σκηνής χρησιμοποιώντας διάφορα όργανα, αντικείμενα, τη φωνή τους, ηχογραφημένους ήχους. Για παράδειγμα, μπορούν να χρησιμοποιήσουν για τον ήχο του τρεξίματος ένα κρουστό και ένα πνευστό ή τη φωνή τους για τον ήχο της σειρήνας των πλοίων που ετοιμάζονται για αναχώρηση. Το ίδιο μπορούν να κάνουν για τον ήχο του όχλου και των πληγωμένων στρατιωτών (εναλλακτικά χρησιμοποιούν ήχους ηχογραφημένους, ή κατάλληλη μουσική που δημιουργεί ένταση και την κατάλληλη ατμόσφαιρα).

Αφηγητής: Ένας αφηγητής διαβάζει το απόσπασμα στις σελίδες 200-206 του βιβλίου που περιγράφει το κυνηγητό των Τούρκων στα στενά της πόλης, τον Εμμανουήλ να τρέχει με τον πατέρα του για να τους ξεφύγουν, τον θάνατο του κυρ Θόδωρου, την κρυψώνα του Εμμανουήλ (εκεί από όπου παρακολούθησε τον μαρτυρικό θάνατο του μητροπολίτη). Ο αφηγητής μπορεί να κάνει παύσεις στην αφήγηση, να αφήσει να ακούγεται μόνο ο ήχος ή η μουσική σε κάποια σημεία, να ξαναπάρει τον λόγο, να επαναλάβει κάποιες φράσεις μαζί και με άλλα παιδιά. Τέτοιες φράσεις θα μπορούσαν να είναι, για παράδειγμα:

Τρέξε, Εμμανουήλ!

Πού είναι ο πατέρας σου;

Θάρρος, θάρρος!

Ομάδα χειριστών:

Μια ομάδα μαθητών δοκιμάζει με έναν φακό πώς «γράφει» η φιγούρα στην αυτοσχέδια σκηνή: τι συμβαίνει με τη σκιά όταν ο φακός είναι κοντά στη σκηνή, όταν απομακρύνεται ή όταν η φιγούρα πλησιάζει και απομακρύνεται από αυτήν. Οι μαθητές-χειριστές εμπυχώνουν τις φιγούρες αυτοσχεδιαστικά ακούγοντας τον αφηγητή και τους μουσικούς. Στα στενά της πόλης, σταματούν απότομα, οπισθοχωρούν, αλλάζουν κατεύθυνση κτλ. Επίσης, μπορούν να μην κινούνται καθόλου, να παγώσουν σε μια στάση, στα σημεία που θέλουν να επικεντρώσουν την προσοχή του κοινού στον λόγο ή στον ήχο.

Αν υπάρχει χρόνος, μπορούν να αναπαραστήσουν τη φυγάδευση του Στεργιάδη (σ. 188) ή και άλλες σκηνές που θα επιλέξουν.

IV. Το δράμα στην εκπαίδευση

Α΄-Γ΄

Αναπαράσταση σε θέατρο σκιών 2:

Ο όχλος και το τέλος του δεσπότη

Ακούγεται απειλητικός ήχος (π.χ. ένα κρουστό) και στη σκηνή εμφανίζεται ο μητροπολίτης που τον σέρνουν φιγούρες που συμβολίζουν τον όχλο. Σιγά σιγά προστίθενται όλο και περισσότερες φιγούρες και ο ήχος από άναρθρες κραυγές και μουγκρητά γίνεται εντονότερος. Η φιγούρα του μητροπολίτη αρχίζει ελαφρώς να σκίζεται/να τσαλακώνεται. Ο όχλος χορεύει άγρια, οι φιγούρες κινούνται απότομα δεξιά αριστερά, πλησιάζουν και απομακρύνονται απότομα από τον μητροπολίτη/τη σκηνή. Η σκιά ενός μαχαιριού γεμίζει όλη τη σκηνή και μπροστά στον φακό τοποθετούν οι μαθητές ένα φύλλο κόκκινης ζελατίνης. Ένας μαθητής φωνάζει «μη», σβήνει ο φακός και οι μαθητές αφαιρούν την κόκκινη ζελατίνη. Πλησιάζουν τον φακό πολύ κοντά στη σκηνή και τον ξανανάβουν δημιουργώντας μια μικρή φωτεινή κουκίδα. Η κουκίδα υψώνεται στο πάνω μέρος της σκηνής μέχρι που χάνεται.

IV. Το δράμα στην εκπαίδευση

Ιστορία και διαφορετικές οπτικές

(όλες οι τάξεις, εκτός αν σημειώνεται διαφορετικά)

Ενδεικτικός χρόνος: 1 διδακτική ώρα

Γ' **Ανακριτική Καρέκλα: «Όταν ο Ύπατος Αρμοστής εμφανίστηκε στις σημειώσεις για την εργασία μου, κατάλαβα πως έπλεα σε επικίνδυνα νερά». (σ. 156)**

Ο εκπαιδευτικός συζητά με τους μαθητές για τα ιστορικά γεγονότα που αναφέρονται στην προσωπικότητα και στον ρόλο του Αριστείδη Στεργιάδη και τους καλεί να ανατρέξουν σε άλλες πηγές (βλ. ταυτότητα του βιβλίου).

Ο εκπαιδευτικός στον ρόλο του Εμμανουήλ κάθεται στην ανακριτική καρέκλα. Ζητά τη συμβουλή των μαθητών: να γράψει για τον Στεργιάδη ή όχι;

Οι μαθητές χωρίζονται σε 7 ομάδες και θέτουν ερωτήσεις στον Εμμανουήλ. Τον προτρέπουν ή τον αποτρέπουν να γράψει για τους χειρισμούς και τη στάση του Στεργιάδη.

Οι ρόλοι των μαθητών:

1. ένας ιστορικός του 21ου αιώνα
2. ο Ελευθέριος Βενιζέλος
3. η ελληνική κυβέρνηση
4. ο Αριστείδης Στεργιάδης
5. ο δεσπότης
6. ο Νικόλαος Πλαστήρας
7. η Σμαραγδή

IV. Το δράμα στην εκπαίδευση

Γ' Ημερολόγιο

Ο εκπαιδευτικός κάνει μια εισαγωγή στην αντίστοιχη ενότητα του σχολικού βιβλίου Ιστορίας, και προτείνει στους μαθητές να παρακολουθήσουν σχετικά βίντεο (βλ. ταυτότητα του βιβλίου).

Οι μαθητές γράφουν στο ημερολόγιο του Ελευθέριου Βενιζέλου τις σκέψεις του, μια μέρα πριν και μια μέρα μετά την καταστροφή της Σμύρνης.

Β' Γ' Ομαδικό γλυπτό

Οι μαθητές χωρίζονται σε τρεις ομάδες και αναπαριστούν διαδοχικά με τη μορφή ομαδικού γλυπτού τις παρακάτω έννοιες - δίπολα και σχολιάζουν τις συνθέσεις:

1. λήθη - μνήμη
2. προδοσία - αλληλεγγύη
3. φανατισμός - ανεκτικότητα

V. Διαδραστική γεωγραφία / ιστορία

Διαδραστική χρονογραμμή - διαδραστικός χάρτης

Ενδεικτικός χρόνος: 2 διδακτικές ώρες

Αφήγηση (εκπαιδευτικός σε ρόλο)

Ένας τρόπος για να θυμόμαστε εύκολα μια σύνθετη ιστορία, μια ιστορία που εξελίσσεται σε πολλούς τόπους και περιόδους είναι να την αποδώσουμε στον χρόνο και στον χώρο, σε συμπυκνωμένη μορφή.

Διαλέγουμε τα πιο σημαντικά γεγονότα του βιβλίου και τους τόπους στους οποίους συνέβησαν και τα τοποθετούμε σε ένα χρονολόγιο (χρονογραμμή) ή σε έναν χάρτη. Με αυτό τον τρόπο, δίνουμε μια οπτική μορφή στην ιστορία και αποκτούμε μια πιο σφαιρική και άμεση εποπτεία των κεντρικών της γεγονότων.

Μάλιστα, αν θέλουμε, μπορούμε να δώσουμε έναν πιο προσωπικό χαρακτήρα στο χρονολόγιο ή στον χάρτη μας. Στα γεγονότα της ιστορίας που μας εμπνέουν περισσότερο μπορούμε να παρεμβάλλουμε δικά μας σχόλια (κείμενα, ηχογραφήσεις, βίντεο, κινούμενα σχέδια κ.ά.).

Η τεχνολογία μάς βοηθά να οργανώσουμε όλο το υλικό μας σε διαφορετικά επίπεδα και να το μοιραστούμε με άλλους εύκολα και διαδραστικά.

1α. Χρονογραμμή

- Οι μαθητές παρουσιάζουν σε χρονολογική σειρά, **τα πιο σημαντικά γεγονότα από τη ζωή των βασικών ηρώων** του βιβλίου (Χρυσόστομος Σμύρνης, Εμμανουήλ, Ραφαήλ) που εκπροσωπούν τρεις διαφορετικές γενιές.
- Αρχικά, χωρίζονται σε τρεις ομάδες και η καθεμιά αναλαμβάνει από ένα πρόσωπο: σημειώνει πρόχειρα σε χαρτί Α4 τα γεγονότα από την οπτική γωνία του προσώπου που έχει επιλέξει.
- Στη συνέχεια, συγκεντρώνονται όλοι οι μαθητές μαζί και συνθέτουν το υλικό τους σε μια ενιαία χρονογραμμή σε χαρτί του μέτρου.
- Σε κάθε επεισόδιο της ενιαίας χρονογραμμής δίνουν **έναν τίτλο, μια σύντομη περιγραφή, σημειώνουν κάποιες φράσεις** που τους έκαναν εντύπωση ή κάνουν ένα προσωπικό σχόλιο.
- Εναλλακτικά μπορούν να δημιουργήσουν μια **διαδραστική ψηφιακή χρονογραμμή**.

V. Διαδραστική γεωγραφία / ιστορία

Α΄-Γ΄

1β. Διαδραστική ψηφιακή χρονογραμμή

- Οι μαθητές χωρίζονται σε μικρότερες ομάδες.
- Συνεργάζονται μεταξύ τους ή με τον υπεύθυνο εκπαιδευτικό της πληροφορικής του σχολείου και δημιουργούν μια ψηφιακή χρονογραμμή.
- Το βασικό θέμα, έτσι όπως διατυπώνεται στην πρώτη παράγραφο (1α χρονογραμμή), μπορούν να το εμπλουτίσουν με επιπλέον γραπτό ή οπτικοακουστικό υλικό (π.χ. θα μπορούσαν να εντάξουν ηχητικό υλικό και να διαβάσουν επιλεγμένα αποσπάσματα από το βιβλίο ή από άλλα βιβλία με το ίδιο θέμα, να προσθέσουν φωτογραφίες, βίντεο, συνεντεύξεις, προφορικές μαρτυρίες που θα αναζητήσουν στο διαδίκτυο, ένα προσωπικό σχόλιο με τη μορφή ενός εικαστικού έργου κ.ά.).
- Στο τέλος, οι ομάδες μπορούν να παρουσιάσουν και να συγκρίνουν τις χρονογραμμές που δημιούργησαν και να ανταλλάξουν απόψεις για το σκεπτικό και τη διαδικασία που ακολούθησαν.

Για μια δωρεάν εφαρμογή σχεδιασμού διαδραστικών χρονογραμμών, οι μαθητές μπορούν να ανατρέξουν σε αυτόν τον σύνδεσμο <https://www.tiki-toki.com/> .

ΠΡΟΣΟΧΗ: με την εφαρμογή αυτή μπορούν να δημιουργήσουν δωρεάν μόνο μια χρονογραμμή! Πριν ξεκινήσουν, θα πρέπει να διαβάσουν προσεκτικά τις οδηγίες στον ιστότοπο.

V. Διαδραστική γεωγραφία / ιστορία

2α. Συμπληρώνω τον χάρτη

Οι μαθητές εντοπίζουν στο διαδίκτυο, πού βρίσκονται οι περιοχές που αναφέρονται στο βιβλίο (βλ. ταυτότητα του βιβλίου), τις εντοπίζουν και τις βάζουν σε έναν κύκλο στον χάρτη.

Αδριανούπολη

Ραιδεστός

Κωνσταντινούπολη

Αρτάκη

Κίος

Νίκαια

Μουδανιά

Προύσα

Εσκή Σεχίρ

Αϊβαλί

Σμύρνη

Αφιόν Καραχισάρ

Φιλαδέλφεια

Αϊδίνι

Αλικαρνασός

Αττάλεια

Σινώπη

Σαμψούντα

Αμάσεια

Κερασούντα

Σεβάστεια

Άγκυρα

Καισάρεια

Ικόνιο

Άδανα

Μερσίνα

Τραπεζούντα

V. Διαδραστική γεωγραφία / ιστορία

2β. διαδραστικός χάρτης: νήματα και μνήμες

Αφήγηση (εκπαιδευτικός σε ρόλο)

Σε όλη την Ελλάδα συναντάμε ονόματα οδών, πλατειών ή και ολόκληρων περιοχών που παραπέμπουν σε τοποθεσίες της Μικράς Ασίας, του Πόντου, της Κωνσταντινούπολης, της Ανατολικής Θράκης, ή σε επιφανείς προσωπικότητες που προέρχονται από εκείνα τα μέρη. Αυτές οι ονοματοδοσίες αντανακλούν τη θέληση των τοπικών αρχών να διατηρήσουν ζωντανές τις μνήμες των Ελλήνων και μετέπειτα προσφύγων, που κάποτε έζησαν στις περιοχές αυτές και να τιμήσουν την ιστορία και τον τόπο καταγωγής τους.

Ο εκπαιδευτικός εκτυπώνει από το διαδίκτυο τον χάρτη μιας γειτονιάς ή μιας πόλης ή ενός νομού της Ελλάδας (ό,τι κρίνει πιο κατάλληλο ανάλογα με την περιοχή που βρίσκεται το σχολείο). Οι μαθητές αναζητούν στο διαδίκτυο οδούς, πόλεις, περιοχές κτλ. που αναφέρονται στον χάρτη και των οποίων η ονομασία προέρχεται από τόπους που αναφέρονται στο βιβλίο (βλ. ταυτότητα του βιβλίου). Σημειώνουν στο κατάλληλο σημείο του χάρτη το όνομα της τοποθεσίας. Τοποθετούν τον χάρτη δίπλα στον χάρτη της Μικράς Ασίας-Τουρκίας. Συνδέουν τις κοινές ονομασίες με μια κλωστή (ενώνουν π.χ. την οδό Κωνσταντινουπόλεως στη Θεσσαλονίκη με την Κωνσταντινούπολη ή την περιοχή της Νέας Σμύρνης στην Αθήνα με την πόλη της Σμύρνης). Για να μην μπερδεύονται οι κλωστές, μπορούν να τις στερεώσουν στους χάρτες με μπλου τακ.

2γ. διαδραστικός ψηφιακός χάρτης: νήματα και μνήμες

Οι μαθητές χωρίζονται σε μικρότερες ομάδες. Συνεργάζονται μεταξύ τους ή με τον υπεύθυνο εκπαιδευτικό της πληροφορικής του σχολείου, επεξεργάζονται και εμπλουτίζουν το παραπάνω υλικό ψηφιακά και δημιουργούν έναν **ψηφιακό διαδραστικό χάρτη**.

Με μια ψηφιακή εφαρμογή και μια απλή αναζήτηση στο διαδίκτυο, έχουν τη δυνατότητα να εντοπίσουν σε μια περιοχή ή και σε όλη την Ελλάδα τοποθεσίες που παραπέμπουν στις λεγόμενες «χαμένες πατρίδες» (βλ. ταυτότητα του βιβλίου), να τις συνδέσουν με τις αντίστοιχες περιοχές της Μ. Ασίας και να προσθέσουν ένα σχόλιο (έναν σύνδεσμο, μια εικόνα, μια φράση από το βιβλίο κτλ.).

V. Διαδραστική γεωγραφία / ιστορία

Στο τέλος, οι ομάδες μπορούν να παρουσιάσουν και να συγκρίνουν τους χάρτες που δημιούργησαν και να ανταλλάξουν απόψεις για το σκεπτικό και τη διαδικασία που ακολούθησαν.

Μια δωρεάν εφαρμογή διαδραστικών χαρτών μπορούν να βρουν σε αυτόν τον σύνδεσμο <https://maphub.net/>.

ΠΡΟΣΟΧΗ: Πριν ξεκινήσουν, να διαβάσουν προσεκτικά τις οδηγίες στον ιστότοπο.

VI. Ιστορικές πηγές- ερευνητική εργασία

Μια έρευνα... μυστήριο

Ενδεικτικός χρόνος: 2 διδακτικές ώρες

Αφήγηση (εκπαιδευτικός σε ρόλο)

Ο εκπαιδευτικός σε ρόλο ερευνητή, τα παιδιά σε ρόλο βοηθών.

Εκπαιδευτικός σε ρόλο: Πάντα έβρισκα γοητευτικές τις ιστορίες μυστηρίου. Ακόμα και η ίδια η Ιστορία, στα δικά μου τα μάτια με μυστήριο μοιάζει. Ένα μυστήριο για ιστορικούς, δημοσιογράφους, λογοτέχνες, αυτόπτες μάρτυρες, καλλιτέχνες... Ένα μυστήριο για όλους.

Αυτή η χειρόγραφη, ιστορική έρευνα όμως που έπεσε στα χέρια μου, είναι... σκέτος γρίφος! (δείχνει στα παιδιά κάποιες χειρόγραφες φθαρμένες σελίδες).

Η χρονολογία έκδοσης στην πρώτη σελίδα διακρίνεται καθαρά: «2019». Ο τίτλος όμως αποκάτω δε διαβάζεται. Στις τελευταίες σελίδες, μια μακριά λίστα. Εκεί κάποιες γραμμές είναι ευανάγνωστες. Πάνω πάνω σε σύντμηση: «Βιβλ/φία». Και στην προηγούμενη σελίδα μια αναφορά ακόμα:

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ - Δικαίου, Ε. (2018). Ο τελευταίος Έλληνας της Σμύρνης, Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκης

Β' Γ'

1. Πρωτογενείς - δευτερογενείς πηγές

Αφήγηση (εκπαιδευτικός σε ρόλο)

Ας ξεκινήσουμε από τη λίστα της έρευνας... μυστήριο: πρόκειται άραγε για τις πηγές της; Κι αν ναι, αναρωπιέμαι αν αυτές είναι πρωτογενείς (δηλαδή αν είναι πρωτότυπες, αν δημιουργήθηκαν τη στιγμή που συνέβησαν τα γεγονότα) ή δευτερογενείς (δηλαδή αν κάποιος που δεν έζησε τα γεγονότα τις έχει επεξεργαστεί μεταγενέστερα); Μπορείτε να βοηθήσετε τσεκάροντας τη σωστή απάντηση; (αν χρειαστεί οι μαθητές αναζητούν στοιχεία στο διαδίκτυο).

VI. Ιστορικές πηγές- ερευνητική εργασία

Πηγές	πρωτογενής	δευτερογενής
Ο τελευταίος Έλληνας της Σμύρνης, Ελένη Δικαίου		
Εφημερίδα <i>Αμάθεια</i>		
Εκπομπή της ΕΤ1 «Βίοι Παράλληλοι, το τέλος της Μεγάλης Ιδέας, Αριστείδης Στεργιάδης-Χρυσόστομος Σμύρνης», Σκηνοθεσία-σενάριο: Αλέξανδρος Κακαβάς, 2018.		
«Επιστολή Αγίου Χρυσοστόμου Σμύρνης προς τον Βενιζέλο - Εν Σμύρνη, τη 25η Αυγούστου 1922», Μουσείο Μπενάκη, Αρχείο Ελ. Βενιζέλου, φακ. 317		
Ζωγραφικός πίνακας του Σπύρου Παπαλουκά με θέμα την καταστροφή της Σμύρνης		
Georges Horton, <i>Η μάστιγα της Ασίας</i>		
Ευαγγελία Λούβη - Δημήτριος Χρ. Ξιφαράς, <i>Νεότερη Σύγχρονη Ιστορία Γ΄ Γυμνασίου</i> , ΟΕΔΒ		
Παρακολούθηση διάλεξης από έναν νέο ιστορικό στο Πολεμικό Μουσείο		
Σχολικός έλεγχος, έκθεμα από τη συλλογή του Μουσείου Μικρασιατικού Ελληνισμού, Φιλιώ Χαϊδεμένου		

VI. Ιστορικές πηγές- ερευνητική εργασία

Αφήγηση (εκπαιδευτικός σε ρόλο)

Κάπου ενδιάμεσα στις σελίδες υπάρχει ένα σημείωμα...

Εκεί αναφέρεται το όνομα ενός μουσείου (ο εκπαιδευτικός επιλέγει ποιο – βλ. ταυτότητα του βιβλίου) και αποκάτω με μισοσβησμένα γράμματα μια λέξη υπογραμμισμένη: «δωρεά».

Μήπως ο/η συγγραφέας έκανε μια δωρεά στο μουσείο; Αν, δηλαδή, εντοπίσουμε τα αντικείμενα της δωρεάς και τα μελετήσουμε, μήπως μπορέσουμε να εξιχνιάσουμε το μυστήριο: γιατί ο/η συγγραφέας ασχολήθηκε με την έρευνα αυτή και ποιο είναι το θέμα της;

2. Διαβάζοντας «πίσω» από τα αντικείμενα

Οι μαθητές επισκέπτονται το μουσείο και χωρίζονται σε ομάδες. Κάθε ομάδα επιλέγει ένα διαφορετικό μουσειακό έκθεμα που υποθέτει ότι σχετίζεται με την έρευνα-μυστήριο. Εφόσον επιτρέπεται από το μουσείο, το φωτογραφίζουν. Προσπαθούν να σκεφτούν όσο περισσότερες ερωτήσεις μπορούν γύρω από το αντικείμενο και να τις απαντήσουν. Οι ερωτήσεις θα πρέπει να μπορούν να απαντηθούν αν παρατηρήσουν, ή αν θα μπορούσαν να περιεργαστούν το αντικείμενο προσεκτικά.

Αν χρειαστεί ο εκπαιδευτικός ενθαρρύνει τους μαθητές να σκεφτούν ερωτήσεις δίνοντας μερικά από τα παρακάτω παραδείγματα:

- Μπορείς να το περιγράψεις;
- Μυρίζει, έχει γεύση, ποιες είναι οι διαστάσεις, το χρώμα, το υλικό, η διακόσμηση, το σχήμα του, φέρει κάποια σύμβολα, λογότυπα; Παράγει κάποιον ήχο;
- Υπάρχει κάτι ιδιαίτερο σε σχέση με τα παραπάνω φυσικά χαρακτηριστικά του; Υπάρχει κάποιος ιδιαίτερος λόγος που έγιναν οι παραπάνω επιλογές;
- Το χρησιμοποιούσαν μόνο στο παρελθόν ή χρησιμοποιείται και σήμερα;
- Το αντικείμενο εκφράζει κάτι (κυριολεκτικά);
- Μπορεί να χρησιμοποιηθεί συμβολικά ή μεταφορικά;
- Πώς θα σχολίαζες την αισθητική του;
- Είναι καλά σχεδιασμένο για τον σκοπό που χρησιμοποιείται;
- Θα μπορούσε να βελτιωθεί και πώς;
- Αν το σχεδίαζαν 50 χρόνια αργότερα ή νωρίτερα, τι θα ήταν διαφορετικό;
- Τι το κάνεις όταν χαλάσει/φθαρεί; Ανακυκλώνεται; Επαναχρησιμοποιείται;
- Μπορείς να το περιγράψεις σε κάποιον που δεν έχει ξαναδεί ένα τέτοιο αντικείμενο;

VI. Ιστορικές πηγές- ερευνητική εργασία

- Πώς νομίζεις ότι κατασκευάστηκε;
- Τι μας λέει αυτό το αντικείμενο για τον ιδιοκτήτη του; Γι' αυτόν που το κατασκεύασε; Τι μας λέει γενικότερα για την κοινωνία στην οποία δημιουργήθηκε;
- Θα μπορούσε να αντικατασταθεί από κάτι άλλο;
- Ποιο χαρακτηριστικό του πιστεύεις ότι το κάνει μοναδικό σε σχέση με άλλα;
- Σκέψου ότι είσαι αυτό το αντικείμενο. Μπορείς να πεις την ιστορία της ζωής σου;

Οι ερωτήσεις βασίζονται στο άρθρο του Hennigar Shuh, J. (2001) «Teaching yourself to teach with objects», στο Hooper-Greenhill, E. *The Educational Role of the Museum*. London: Routledge, σσ. 80-91.

Οι μαθητές παρουσιάζουν την ιστορία της ζωής του αντικειμένου τους στις υπόλοιπες ομάδες.

VI. Ιστορικές πηγές- ερευνητική εργασία

Β' Γ'

3. Τα στάδια της έρευνας... μυστήριο

Αφήγηση (εκπαιδευτικός σε ρόλο)

Έχουμε συλλέξει και επεξεργαστεί αρκετά στοιχεία. Για να ολοκληρώσουμε την έρευνα μας, ας σκεφτούμε ποιο θέμα θα μπορούσε να πραγματεύεται η έρευνα μυστήριο. Εδώ χρειάζομαι τη γνώμη σας: Τι μπορεί να απασχολούσε τον/τη συγγραφέα της και γιατί; Πώς ξεκίνησαν όλα και πώς εξελίχθηκαν...;

Οι μαθητές γράφουν τις ιδέες τους, συμπληρώνοντας τα κενά...

Το θέμα της έρευνας ήταν:.....

.....

Το προσωπικό του/της ενδιαφέρον, ο βαθύτερος προβληματισμός του/της γύρω από την έρευνα του/της ήταν.....

.....

Τα ερωτήματα αυτά παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον και πρωτοτυπία γιατί.....

.....

Ο/η συγγραφέας είχε χωρίσει την έρευνα του/της στις ενότητες:.....

.....

Οι προκλήσεις και δυσκολίες που συνάντησε κατά τη έρευνα του/της ήταν.....

.....

αλλά τις αντιμετώπισε.....

.....

Η έρευνα ήταν κατανοητή/και ενδιαφέρουσα, εκτός από τον/την ίδιο/-α και για:	Τσέκαρε εδώ:
την επιστημονική κοινότητα; (φοιτητές / καθηγητές / ερευνητές)	
τους καθηγητές σχολείων;	
τους μαθητές γυμνασίου/λυκείου;	
τους μαθητές δημοτικού;	
όλους;	
άλλο;.....	
Για να απαντήσει στα ερωτήματα του/της, ο/η συγγραφέας χρησιμοποίησε τις εξής πηγές και μεθόδους:	
Βιβλιογραφικές πηγές (βιβλία, εγκυκλοπαίδειες, λεξικά, άρθρα περιοδικών-εφημερίδων)	
Ιστοσελίδες στο διαδίκτυο (επιστημονικές εργασίες, ανακοινώσεις σε συνέδρια, άρθρα, ντοκιμαντέρ στο you tube)	
Επίσκεψη σε βιβλιοθήκες	
Επίσκεψη σε αρχεία	
Επίσκεψη σε μνημεία-μουσεία	
Κινηματογραφικές ταινίες, τηλεταινίες, βίντεο	
Ηχογραφημένο υλικό	
Φωτογραφίες - Χάρτες	
Έρευνα (παρατήρηση-καταγραφή) στο πεδίο	
Συνεντεύξεις - Προφορικές μαρτυρίες	
Ερωτηματολόγια	
Ποσοτικά δεδομένα όπως: διαγράμματα, πίνακες, στατιστικές	
Άλλο συμπληρωματικό υλικό (εκτός από το βιβλίο της Ελένης Δικαίου) όπως βίντεο, πίνακας ζωγραφικής, ποίημα, διήγημα.	
Άλλο.....	
Ο τίτλος της έρευνας μυστήριο είναι:	

VI. Ιστορικές πηγές- ερευνητική εργασία

Οπτική γωνία και πηγές

Ενδεικτικός χρόνος: 2 διδακτικές ώρες

«Όταν τελειώσω, θα βάλω μαζί με το τετράδιο και το σημειωματάριο και θα ψάξω να βρω τον κατάλληλο να του τα δώσω. Θα τον παρακαλέσω να τα κάνει βιβλίο, ώστε να μπορούν να τα διαβάσουν όλοι. Μονάχα που πρέπει να προσέξω, δε θέλω να πάνε σε χέρια αδιάφορων, δε θέλω να χαθούν». (σ. 242)

Αφήγηση (εκπαιδευτικός σε ρόλο)

Η συγγραφέας Ελένη Δικαίου βασίστηκε σε ιστορικά και φανταστικά πρόσωπα και γεγονότα για να γράψει το βιβλίο «Ο τελευταίος Έλληνας της Σμύρνης». Όπως θα έκανε και ένας ιστορικός², σημείωσε όλες τις πηγές στις οποίες ανέτρεξε (σ. 247-248), καθώς και τον χάρτη της περιοχής όπου διαδραματίζονται τα γεγονότα της ιστορίας της (σ. 40).

Η Σμαραγδή, ένα φανταστικό πρόσωπο του βιβλίου της, περιγράφει, με απλά λόγια τη διαφορετική φύση των ιστορικών πηγών με αφορμή τη σχολική εργασία του μικρού Εμμανουήλ:

«...Εμένα άκου που θα σε πω όσα δε χωράνε στις γαζέτες, αυτά να γράψεις πρώτα».

«Σιγά που ξέρεις εσύ καλύτερα από τους δημοσιογράφους της Αμάλθειας».

«Θες να ακούσεις, άκου με, δε θες, πάω να πέσω, κι άμα βρεις εσύ τι έλεγε για τον δεσπότη η Αχέλ η Οβριά που 'χει το μαγαζί με τα παρασόλια στο σκοτεινό μπεζεστένι, πες με» (σ.105)³

²Στο πρώτο στάδιο της έρευνάς του, ένας ιστορικός επιστήμονας εντοπίζει, μελετά, ερμηνεύει, διασταυρώνει διάφορες ιστορικές πηγές και εξετάζει την αξιοπιστία τους. Η έρευνα του μπορεί να πάρει πολλές μορφές: βιβλίο ιστορίας, εργασία σε συνέδριο, άρθρο σε επιστημονικό περιοδικό, συνέντευξη σε ντοκιμαντέρ (βλ. ταυτότητα του βιβλίου), περιεχόμενο σε ένα blog κτλ. Από όσο περισσότερες, έγκυρες, διασταυρωμένες πηγές συλλέξει τα δεδομένα του, όσο πιο μεθοδικά και με συνέπεια επεξεργαστεί και διαμορφώσει το υλικό του, τόσο αυτό θεωρείται έγκυρο και καλά τεκμηριωμένο. Παρόμοια βήματα ακολουθεί κι ο συγγραφέας ενός ιστορικού μυθιστορήματος, μιας φανταστικής ιστορίας δηλαδή, που βασίζεται σε πραγματικά γεγονότα και που συνήθως δεν απευθύνεται σε εξειδικευμένο κοινό. Στόχος του συγγραφέα είναι να μετασχηματίσει το –συνήθως πρόσφατο– παρελθόν σε λογοτεχνία για ένα πιο ευρύ κοινό, χωρίς όμως να αλλοιώνει κοινά αποδεκτές αλήθειες. Προσπαθεί να συλλάβει και να αναπαραστήσει με αληθοφάνεια και δεξιοτεχνία την ατμόσφαιρα και τον πολιτισμό μιας άλλης εποχής. Παράλληλα, εντοπίζει τις κατάλληλες πηγές, τις εξετάζει και συλλέγει από αυτές τα δεδομένα του. Ο στόχος του συνήθως είναι να αξιοποιήσει τα τεκμήρια του παρελθόντος για να συνθέσει μια ιστορία με συνοχή, δραματική ένταση, κορύφωση, αρχή, μέση και τέλος.

³Η εφημερίδα Αμάλθεια, όπως αφήνει να εννοηθεί η Σμαραγδή, αποτελεί μια πηγή στην οποία τόσο ο Εμμανουήλ όσο και πολλοί άλλοι αναγνώστες της έχουν πρόσβαση. Όμως η δική της μαρτυρία είναι μοναδική. Δε θα διαβάσει κανείς και πουθενά, σε καμιά εφημερίδα, πώς άκουσε ή πώς έζησε η ίδια τα γεγονότα.

VI. Ιστορικές πηγές- ερευνητική εργασία

Πέρα όμως από την **επιστημονική ερμηνεία της Ιστορίας**, και την πιο **ελεύθερη ερμηνεία της μέσω της λογοτεχνίας**, πέρα από τον **τύπο** και τις **προφορικές αφηγήσεις** ενός αυτόπτη μάρτυρα, και η ματιά ενός καλλιτέχνη μπορεί να αποδώσει τα γεγονότα, με ιδιαίτερη ευαισθησία και δύναμη, μεταφράζοντάς τα σε εικόνες, σε **έργο τέχνης**. Δεν είναι τυχαίο που τρεις γνωστοί και διακεκριμένοι Έλληνες ζωγράφοι, οι Σπύρος Παπαλουκάς, Περικλής Βυζάντιος και Παύλος Ροδοκανάκης, συμμετείχαν στην αποστολή της Ελλάδας ως εθελοντές πολεμικοί ζωγράφοι και αποτύπωσαν στιγμιότυπα από τη Μικρασιατική Εκστρατεία αλλά και από την καταστροφή της Σμύρνης.

Επίσης, δεν είναι λίγες οι φορές που ιστορικά γεγονότα έχουν ερμηνευτεί είτε από τους καταπιεσμένους είτε από τους νικητές της Ιστορίας με **χιούμορ**. Για παράδειγμα, τα **χιουμοριστικά σκίτσα**, τα **κινούμενα σχέδια**, ή οι **σατιρικοί χάρτες** ασκούν πολλές φορές τολμηρή κριτική στους πρωταγωνιστές των ιστορικών γεγονότων και περνούν μηνύματα που σε άλλη μορφή θα ενοχλούσαν έντονα ή μπορεί να είχαν λογοκριθεί.

Στα χέρια ενός δεξιότηχνη δημιουργού, το χιούμορ μετατρέπεται σε ένα πολύ δυνατό επικοινωνιακό εργαλείο, ενίοτε ωστόσο και για προπαγανδιστικούς σκοπούς. Το μέλημα ενός ερευνητή και εδώ είναι να διακρίνει και να αναλύσει τις προθέσεις του δημιουργού της πηγής και να την αξιολογήσει ανάλογα.

Γ' - Το βιβλίο της Ελένης Δικαίου, ανάμεσα σε άλλα, παραπέμπει και στην ταραγμένη περίοδο που προηγήθηκε της μικρασιατικής καταστροφής που σηματοδεύτηκε από διαδοχικούς πολέμους (Μακεδονικός Αγώνας, βαλκανικοί πόλεμοι, 1ος Παγκόσμιος πόλεμος).

Συγκρίνετε και συζητήστε το διαφορετικό στυλ απόδοσης της Ιστορίας μέσα από:

- α. τα σχετικά αποσπάσματα του μυθιστορήματος της Ελένης Δικαίου
- β. την σχετική ενότητα στο σχολικό βιβλίο ιστορίας της Γ' Γυμνασίου
- γ. τους σατιρικούς χάρτες που θα δείτε εδώ https://www.lifo.gr/articles/arts_articles/171525.

VI. Ιστορικές πηγές- ερευνητική εργασία

Γ' Η σατιρική χαρτογραφία διαδόθηκε ευρύτατα μετά τα μέσα του 19ου αιώνα μέχρι και τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο. Οι σκιτσογράφοι που ασχολήθηκαν με αυτή, χρησιμοποιούν καρικατούρες ανθρώπων ή ζώων για «να εκφράσουν αλληγορικά τα γεγονότα και την ιστορία πάνω στη γεωγραφία μιας ολόκληρης εποχής»⁴.

Στους χάρτες της παραπάνω ιστοσελίδας, απεικονίζονται ανθρώπινες μορφές και ζώα. Προσπαθήστε να βρείτε σε ποια ευρωπαϊκά –κυρίως– κράτη, αντιστοιχούν.

Γ' - Συζητήστε στην τάξη τη στάση και τη διάθεση ορισμένων ανθρώπινων μορφών (ουδέτερη, επιθετική, αμυντική, αδιάφορη, ετοιμοπόλεμη, νωχελική, απελπισμένη, παιχνιδιάρικη κτλ.) απέναντι στις άλλες.

Τι κρατάνε στα χέρια τους;

Πώς αλληλεπιδρούν με τις «γειτονικές» μορφές;

Σκεφτείτε τι συμβολίζουν τα ζώα τα οποία αντιπροσωπεύουν διάφορα κράτη και ποιους «γείτονες» επιβουλεύονται.

Γ' - Επιλέξτε έναν χάρτη και συζητήστε πώς πιστεύετε ότι συνδέεται η οπτική γωνία τού δημιουργού του με τον τόπο καταγωγής του και με την ιστορική περίοδο κατά την οποία τον σχεδίασε.

⁴Λιβιεράτος, Ευάγγ. (2015) «Μεταξύ απεικονιστικής τέχνης και ιδεολογικής επιρροής». Στο Π. Σουκάκος (επιμ.) Σατιρικοί χάρτες, Ιστορικές & σατιρικές απεικονίσεις της Ευρώπης (19ος-20ος αι.) Αθήνα: Μίλητος, σ. 58

